№ 16 ՇԱԲԱԹ ՓԵՏՐՎԱՐԻ 8 **1897** ՇԱԲԱԹ ՓԵՏՐՎԱՐԻ 8 № 16

ՔՍԱՆՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

Տարեկան գինը 10 րուբլի, կէս տարվանը 6 րուբ.
Առանձին համարները 7 կոպէկով.
Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ.
Մեր հասցէն. Тифлисъ. Редакція «Мшакъ».
կամ Tiflis. Rédaction «Mschak».
Տէլէֆօն № 253.

ՄՇԱԿ

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(բացի կիրակի և տօն օրերից)
Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով.
Յայտարարութիւնների համար վճարում են
իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ.
Տէլէֆօն № 253.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՏԱՐՈՒՆԱԿՎՈՒՄ Է

„ՄՇԱԿ“

(25-ՐԴ ՏԱՐԻ)

ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼՐԱԳԻՐ

ՆԵՐԿԱՅ **1897** ԹՒԱԿԱՆԻ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

Տարեկան գինը՝ 10 րուբլի, կէս տարվանը՝ 6 րուբլի

Հասցէն. ТИФЛИСЪ, Редакція «МШАКЪ». Արտասահմանից՝ TIFLIS, Rédaction «MSCHAK».

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Եւրոպական լրագիրների կարծիքը կրետական հարցի մասին. Հայկական գործերը.—ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Կառավարչապետի օգնականը. Ամեն բան իր ժամանակն ունի. Անկոչ հիւրը. Մուրացկանը և օրումութիւնը. Նամակ Բագուից. Նամակ Աշնախից. Նամակ Ախալքալաքից. Նամակ խմբագրութեան. Նամակ խմբագրութեան. Ներքին լուրեր.—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Վերջին տեղեկութիւններ. Նամակ Անգլիայից. Նամակ Թիւրքիայից. Նամակ Պարսկաստանից. Ցանաց զօրքը. Արտաքին լուրեր.—ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ.—ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ.—ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.—ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. Նամակ Շվէյցարիայից.

ԵՒՐՕՊԱԿԱՆ ԼՐԱԳԻՐՆԵՐԻ ԿԱՐԾԻՔԸ ԿՐԵՏԱԿԱՆ ՀԱՐՑԻ ՄԱՍԻՆ

Յունաստանի միջամտութիւնը կրետէի գործում՝ մի նոր և շատ վտանգաւոր փուլ է բաց արել արևելեան հարցի առաջ: Մեծ պետութիւնները իրանց բոլոր ճիգը թափում են ընդհանուր-եւրոպական պատերազմի առաջն առնել, բայց և այնպէս կրետէի նոր ապստամբութիւնը, Յունաստանի ոտքի կանգնելը այնքան ծանր կերպարանք է տուել գործերին, որ ամեն կողմից յուզիչ և վտանգաւոր ձայներ են լսվում: Այդ պատճառով հետաքրքիր է լսել եւրոպական մամուլի թեր և դէմ կարծիքները այդ հարցի մասին:

Աւստրիական կիսա-պաշտօնական „Fremdenblatt“ լրագիրը ասում է. „Յունաստանը խաղում է կրակի հետ. խաղաղութեան խախտումը նրա վրա շատ թանգ կը նստի“: „Neue Freie Presse“ նկատում է, „Մեծ պետութիւնները թոյլ չեն տայ Յունաստանին առաջ գնալ և հոգ կը տանեն իրագործել րէֆօրմները, առանց որոնց Թիւրքիան կը կորչի: Պատերազմի երկիւղն անհիմն է:“

Ֆրանսիական լրագիրները հետևեալ կարծիքն են յայտնում. „Journal des Débats“ գտնում է, որ Յունաստանը մենամարտութեան է հրաւիրում ամբողջ Եւրօպային: „Liberté“ խորհուրդ է տալիս, որ Եւրօպան վճռական ճնշում գործ դնի յունաց կառավարութեան վրա: „Soleil“ կարծում է, որ Թիւրքիան ինքն կը հրաժարվի կրետէից: „Gaulois ասում է, որ մեծ պետութիւնները գործում են համերաշխ և այս օրերս Վիլհելմ կայսրի կողմից սպասվում է մի խաղաղ յայտարարութիւն: Նոյն լրագիրը մի ուրիշ յօդուածում յայտնում է, որ Ֆրանսիայի նաւատորմի վիճակը թոյլ չէ տալիս նրան չափել իր ուժը Անգլիայի նաւատորմի հետ, իսկ պատերազմ Գերմանիայի հետ Ֆրանսիան չէ ցանկանում: „Radical“ կարծիք է յայտնում, թէ հարկաւոր է որ և է որոշում կայացնել, ի նկատի ունենալով վտանգաւոր դրութիւնը.

„Թող պարլամէնտը ընտրի մի գաղտնի կոմիտէտ, թող նա յայտնի, թէ ինչ է հարկաւոր անել, որ Ֆրանսիայի պատւին համապատասխան լինի:“ „Journal“ լրագիրը ասում է, որ բոլոր ջանքերը պէտք է ուղղվեն խաղաղութիւնը վերականգնելու Յունաստանում և Կրետէում, այլապէս այնքան դժուարութեամբ ձեռք բերված համաձայնութիւնը կարող է ոչնչանալ: „Lanterne“ առաջարկում է միջոցներ ձեռք առնել Անգլիայի դէմ, որը միշտ երկպառակութիւն է սերմանում Եւրօպայի մեծ պետութիւնների մէջ: Իսկ „Matin“ կարծում է թէ, ըստ երևոյթին, պետութիւնների ջանքերը՝ ստիպել Յունաստանին հրաժարվել պատերազմասէր քաղաքականութիւնից, անօգուտ անցան և դիպլօմատիան՝ հրացանների դէմ յանդիման դատաւ իրան: Անհրաժեշտ է որ և է վճիռ կայացնել, որովհետև գործերի կրիտիկական դրութիւնը Արևելքում իր գագաթնակէտին է հասել:

Անգլիական լրագիրները չեն հաւատում այն բանին, թէ Արևելքում լուրջ խառնվութիւններ կարող են տեղի ունենալ: Օրինակ, Նշանաւոր „Times“ գտնում է, որ Յունաստանի առանձնացած գործողութիւնները անհնարին են, և յունաց թագաւորը զիջել է միայն հասարակական յուզված կարծիքին: „Standard“ հաւատացած է, որ մեծ պետութիւնները կարգելեն Յունաստանին առանձին գործել, բայց գտնում է, որ նրանք մի և նոյն ժամանակ պէտք է յանդիմանեն Թիւրքիային, քանի որ ապստամբութեան պատճառը ծրագրված անկշան րէֆօրմներն են: Արմատական „Daily Chronicle“ և ազատամիտ „Daily News“ համակրութիւն են յայտնում Յունաստանին և բուռն կերպով յարձակվում են Թիւրքիայի վրա:

Աւելացնենք և այն, որ Լօնդօնի „Bayron Society“ ընկերութիւնը հեռագրեց Աթէնք, թէ անգլիական մամուլը, ինչպէս և անգլիական հասարակութիւնը համակրում են յոյն ունիօնիստներին և խորհուրդ է տալիս պատերազմական նաւեր ուղարկել Կրետէ:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳՈՐԾԵՐԸ
(«Figaro»)

Իմ պաշտօնակից Ալբերտ Վանդալ այս երեկոյ մի conférence կը կազմի հայկական գործերի մասին: Նա մեզ կասի, թէ ինչպէս և ինչի համար քրիստոնեայ արիւնը հոսում է վտակներով երկու տարուց ի վեր Բօսֆօրից սկսած մինչև Վանի լիճ և Սև ծովից մինչև Միջագետքը: Իրանից առաջ խօսողների, նոյնպէս և իրան հետևողների նման պ. Վանդալը մի օգտակար գործ կը կատարի՝ կարելով լուսաբեան այն կէտերը, որ երկար ժամանակ և ծանր կերպով դրոշմվել է մեր մեծահոգութեան նախկին համբաւի վրա:

Անընդհատ հալածանքներն սպանութիւնների և ամեն բան մերկացնող մամուլի գոյութեան միջոցին՝ կանոնաւոր կերպով կարողացան կոտորել մի ամբողջ ազգ, հեռագրական գծի տակ, եւրօպական գործակատարների աչքի առաջ և այդ կոտորածը աւելի քիչ աղմուկ հանեց Ֆրանսիայում, քան մի աչքող վօդըվիլ: Ինչ և լինեն մեր անտարբերութեան պատճառները, ապագայ պատմաբաննները չեն կարող մի այնպիսի պատճառ գտնել, որ պատիւ բերի մեզ: Հասարակական կարծիքը սկսվեց յուզվել այն օրից, երբ կոտորածները արիւնոտեցին Կ. Պօլսի փողոցները. նոյն իսկ այդ մեծ պայթիւնից յետոյ, նա թեթև ուշադրութիւն դարձրեց իր վրա: Միայն մի քանի կաթոլիկ օրգաններ՝ անդադար մատնացոյց էին անում այն ոճրագործութեան վրա, որ կատարվում էր Փոքր-Ասիայում. բայց նրանց չէին լսում. արժէ մինթէ ուշադրութիւն դարձնել «քահանաների գանգատների» վրա:

Եւ որպէս զի մենք ցնցվենք մեր թմրութիւնից, հարկաւոր էր որ մի երիտասարդ գրող, Արևելքի գործերին և մարդկանց քաջ ծանօթ, կոտորածի դաշտից բերէր մեզ մի գիրք, լի կենդանի զայրոյթով, ճշգրիտ իրողութիւններով և անհերքելի ապացոյցներով: Մենք միջոց չունենք ստուգել այդ իրողութիւնները. գուցէ մի քանի չափազանցութիւններ կան: Ես մի քիչ զգուշանում եմ 300,000 թւանշանը հաստատ համա-

---

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՆԱՄԱԿ ՇՎԷՅՑԱՐԻԱՅԻՑ

Ցիւրիխ, փետրվարի 6-ին

Երկու հակառակ հոսանքներ դեռ մինչև օրս էլ նշմարվում են եւրօպական հասարակական կարծիքի մէջ. մէկը՝ թրքասէրաց, միւսը՝ հայասէրաց. աւելի ճիշդ կը լինէր ասել. մէկը՝ հայասէր, միւսը՝ թիւրքասէր: Առաջինը—մասսայական հոսանք է, երկրորդը՝ զուտ անհատական և ըստ երևոյթին, միշտ էլ կը մնայ անհատական:

Մարդիկ դեռ մինչև օրս էլ վիճում են, թէ ով է մեղաւորը Հայաստանի թշուառութիւնների մէջ:

Մասսան արդէն հասկացել է այդ թշուառութիւնների իսկական աղբիւրը և գործում է որոշ ուղղութեամբ. վիճողները, հակաճառողները մի մի անհատներ են:

Կուզէինք մի փոքր այդ անհատների հոգեբանութիւնով զբաղվել: Նրանք բաժանվում են տարբեր կատէգօրիաների, որոնցից ամեն մէկը ասպարէզ է գալիս որոշ դրդումներով և մղում է հակահայկական պրօպագանդը:

Որոշվում են գլխաւորապէս երեք կարգի մարդիկ:

Առաջին՝ նրանք, որոնք բացարձակ թիւրքամոլ են, մասամբ ոսկու փայլից կուրացած, մասամբ այլ հանգամանքներից:

Երկրորդ՝ նրանք, որոնք հայոց հարցի վերաբերմամբ անմտաստ դիրք են բռնում կուսակցական—քաղաքական միտումներով:

Երրորդ՝ նրանք, որոնք ասպարէզ են գալիս յանուն արդարութեան և անաչառութեան:

Առաջին կարգը կազմում են զանազան Վամբերիներ և «մեծապատիւ խմբագիրներ»: Վամբերիների մասին աւելորդ է խօսելը՝ նրանց քստմնելի տիպը ծանօթ է հայ ընթերցողին: Ոչ պակաս ծանօթ է նաև գրչավաճառ լրագրապետների դերը, որոնք հէնց հայոց հարցումն էր, որ սկզբից ի վեր մերկացրին իրանց բարոյական բոլոր այլանդակութիւնը, ծախու հանեցին և խիղճ, և համոզմունք, և ամեն բան... Այժմ միայն քիչ-քիչ խրատվում են, տարբեր ոճ են բանեցնում: Չէ որ քամին էլ տարբեր ուղղութեամբ է փչում այժմ: Նրանց պաշտած, պաշտպանած «հերոսը» այսօր այլ ևս ամենքից կշտամբված «ոճրագործ» է, «մարդասպան»... Հզօր է հասարակական բողոքող ձայնի ալիքը—և այդ ալիքի առաջ ֆիլիստերները հետզհետէ խոնարհեցնում են իրանց յանցաւոր գլուխը: Երեկլի «Temps» լրագիրը այսօր այլ ևս ներբողներ չէ կարդում սուլթանին և ոչ էլ հայերի վրա է քարեր արձակում: Ո՞վ գիտէ, գուցէ նա այժմ կարօտ է մնում մեջիդիէյի հրապուրիչ փայլին. չէ որ սօսմանեան գանձարանում մինէր են պարում...

Անցնենք միւս կարգին: Սրանք էլ մի քանի նեղսիրտ, ֆանատիկոս սօցիալիստներ են, որոնք հայասէր պրօպագանդին դիմադրելը կուսակցական «տակտիկա» են համարում: Նրանք նայում են հարցին իրանց նեղ, կուսակցական ակնոցներով և կոյր չերմեռանդութեան մէջ Բիսմարկից էլ աւելի զզուելի ծառայութիւն են մատուցանում հայերին (գոնէ Բիսմարկ «ըլըռտեւս» չէ անուանում հայ խառնակիչներին). «Ատտուած չանէ, որ հայոց հարցը զարգանայ, թէ չէ ընդհանուր պատերազմ կարող է առաջացնել, իսկ այդ պատերազմի մէջ առաջին շարքում պրօլետարիատը պիտի զոհվի»: Այս է նրանց տրամաբանութիւնը: Կամ թէ. «Աստուած չանէ, որ Ռուսաստանը դէպի Արևելք քայլէ,—էլի վերջին հաշւով պրօլետարիատի բանն է բուրդ»: Ամեն տեղ պրօլետարիատ և պրօլետարիատ: Թող ջնջվի հայութիւնը, թող թիւրքաց սրի տակ կործանվի ամբողջ Հայաստանը,—միայն թէ հայկական ուրուականը չը բարձրանայ չարանմահ և անուղղակի կերպով չը սպառնայ պրօլետարիատին... Բարեբաղդաբար, այդ հոսանքը չնչին փոքրամասնութիւն է կազմում ընկերավարական աշխարհում, եթէ միայն հոսանք անունը կարելի է տալ նրան: Ցայտնի է Ժօրէսի փայլուն ճառը ֆրանսիական պատգամաւորների ժողովում, յայտնի է անգլիական բանւորների դղրդալից ցոյցը Լօնդօնի Հայդ-Պարկում: Օրից օր աւելի և աւելի բազմաթիւ ցոյցեր, ժողովներ են տեղի ունենում Պարիզի, Բրիւսէլի և այլ համալսարանների ընկերավարական ուսանողների շրջաններում:

Գերմանիայի բանւորութիւնը սկզբից մինչև օրս լուռ մնաց, անտարբեր, չէզոք. պատճառն այն է, որ հակահայկական պրօպագանդան այնտեղ բղխում էր հէնց բանւորների կենտրօնական օրգանից, որի խմբագրապետն էր ծերունի Լիբկնեխտ, մի յամառ, թթու անձնաւորութիւն, մի անուղղելի օպտիմիստ թիւրք ժողովրդի, նոյն իսկ իշխանութեան վերաբերմամբ: Այս տարի քիչ էր մնում, որ բանւորական ներկայացուցիչների համաժողովը (Parteitag) չէֆութիւնից դուրս վանդէր նրան: Գտնում էին, որ նա շատ է ծերացել, որ այլ ևս անպէտք է «Vorwärts»-ի խմբագրապետի կոչման համար:

Հայոց հարցի մէջ նրա բռնած անմիտ ընթացքի դէմ բողոքեցին շատ շատերը իր համախոհներից: Ջետեղվեցին մի շարք յօդուածներ ընկերավարական օրգաններում, ուր հրաւէր էին կարդացվում գերմանական բանւորութեանը՝ մասնակից լինելու հայոց օգտին սկսած ընդհանուր շարժման: Կուսակցութեան գիտնական օրգանում («Neue Zeit.») լոյս տեսան երկու կարևոր յօդուածներ. մէկ ընդարձակ տեսութիւն թիւրքաց Հայաստանի հարկահանութեան մասին, պ. Լաբորբի, և մի յօդուած պ. Բերնշտայնի, որը բանւորական շարժման մէջ խոշոր ավտօրիտէտներից է: Բերենք նրանից մի կտոր.

«Ի՞նչ,—բացականչում է Բէրնշտայն,—Հայաստանի մէջ բարբարոսների ձեռքով արիւնալից սարսափներ են կատարվում, և գերմանական բանւորութիւնը ականջ չը պիտի ունենայ լսելու մի խեղդվող ժողովրդի հառաչանքի ձայները: Մենք, որ ամեն պարագայում դեմոկրական կուսակցութիւն ենք հանդիսանում, մենք որ միշտ պաշտպան ենք կանգնում բոլոր ճնշվածներին ու հարստահարվածներին, մեր սրբազան պարտքը չէ՞ արդեօք ձայն բարձրացնել յանուն մարդկայնութեան, յօգուտ Արևելքում տանջվող

րելու և բարեբախտաբար, մի քանի լուրջ առարկողներ յայտնում են, որ այդ թւից պէտք է իջնել: Բայց եթէ դրա կէսն էլ լինի, այնուամենայնիւ դա մի այնպիսի առատ մարդկային զոհ է, որ մարդկային ցեղը երկար ժամանակից ի վեր չէ տեսել:

Մի բան միայն շատ հաստատ է, այդ այն է, որ այն մարդը, որ կարող էր խափանել այդ կոտորածը, չը խափանեց, այլ և նրա գրգռողն եղաւ:

Որքան էլ ցանկալի է, որ որոշ պարագաներում չափաւոր լեզու գործածվի, բայց և այնպէս, ես պատճառ չեմ գտնում, որ մի անկախ գրող Ֆրանսիայում աւելի չափաւոր լեզու գործածի, քան Անգլիայի ամենանշանաւոր անձերը, որոնք երբէք չը վարանեցին նախատել մեծ ոճրագործին: Իզուր են աշխատում մի արդարացում գտնել այն թշուառականի համար, որ հնազանդում է միայն վախին: Պէտք է այդ բանը բարձրաձայն ասել, մանաւանդ որ հասարակութեան մոլորված կարծիքը անարդարութիւն է գործում՝ մի անհատի յանցանքը բարդելով ամբողջ թիւրք ազգի վրա: Ես երկար ժամանակ ապրել եմ այդ ժողովրդի մէջ և չեմ կարող մոռանալ նրա ազնիւ յատկութիւնները: Նոյն իսկ այս ցաւալի շրջանի ընթացքում մի քանի հին թիւրքեր, որոնք դեռ կայսրութեան ոյժն են կազմում, պաշտօնեաներ, մուսուլման կրօնաւորներ պաշտպանել են զոհերին մարդասպանների դէմ և դիմադրել են իրանց տիրոջը:

Թիւրքիայից դուրս դժուար է պատասխանատւութիւնը սրա կամ նրա վրա գցել: Մենք բոլորս պատասխանատու ենք, բոլոր եւրօպացիներս, մեծ և փոքր, որ թողեցինք կատարել այդ ամենը: Օրինակ, ահա Գերմանիան, բարձր քաղաքակրթութեան երկիրը, որ գոռոզութեամբ պընդում է, թէ լուսաւորութեան պարագլուխն է, նա իր հզօրութեան կատարին է հասել. ոչ ոք չէ կասկածում, որ նա Արևելքում հողային շահեր ունի. բայց այդ նոյն Գերմանիան լսցնել չը տուեց իր ահաւոր ձայնը գոնէ մի անգամ, հարստահարվածների պաշտպանութեան համար: Միայն Անգլիան մի փոքր ժամանակ լաւ դեր կատարեց, բայց նրա շահասիրութիւնն էլ այնքան լաւ էին ճանաչում, որ չը զովեցին նրա վարմունքը:

Գալով մեզ, Ֆրանսիային, ամէն մէկը գիտէ, թէ ինչպէս Դոն-Քիշոտի սանձը կարվեց և ինչի համար նա չը կարողացաւ այլ ևս ձի նըստել, լսելով աղէտի ձայնը, որ նրան կանչում էր: Երկու տարուց ի վեր երկու քաղաքական կուսակցութիւնների ներկայացուցիչները հերթով ստանձնել են երկրի իշխանութիւնը. նըրանք, որոնք այսօր դուրս են մնացել իրանց մրցակից կուսակցութիւնից, աւելի համարձակութիւն չը ցոյց տուին. հէնց նրանց գործի գլուխ անցնելու միջոցին կատարվեցին Փոքր-Ասիայում մեծ կոտորածները 1895 հոկտեմբերից մինչև 1896 փետրվարը և հէնց դա էլ ամենաանտարբեր լռութեան շրջանն էր: Պէտք է հաւատալ, որ մինիստրական աթոռի անցողակի հիւրերը բոլորն էլ մի և նոյն անզօր տխրութիւնն են զգում, բոլորի ձեռքերն էլ կապված են ընդհանուր քաղաքականութեան պահանջներով և մեր երկրի կենսական շահերով:

Բայց այժմ հարկաւոր է մեզ իմանալ, թէ շահերի այդքան փոփոխութիւնից յետոյ, աշխարհի մէջ մեր հաւասարակշռութիւնը այդքան փոփոխութիւններ կրելուց յետոյ՝ կարող ենք պահպանել գոնէ մի փոքր մասը այն բարոյական ժառանգութիւնից, որ մեր հայրերը ձեռք են բերել Արևելքում և որի շնորհիւ մենք դեռ այսօր էլ այնտեղ համարվում ենք մեծ ազգ:

Ե. Մ. Դը-Վօգիւէ

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՉԱՊԵՏԻ ՆՈՐ ՕԳՆԱԿԱՆԸ

Մենք արդէն հաղորդեցինք, որ Ալէքսանդր Ալէքսանդրովիչ Ֆրեզէ նշանակված է կովկասեան կառավարչապետ Գօլիցինի օգնական: Ահա մի քանի կենսագրական տեղեկութիւններ գեներալ Ֆրեզէի մասին: Ա. Ա. Ֆրեզէ ծեր մարդ չէ. նա ծնվել է 1840 թւին, ուրեմն նա 57 տարեկան է: Իր զինւորական կրթութիւնը աւարտելով Նիկօլաեվսկի ակադեմիայում, նա անմիջապէս մտաւ զինւորական ծառայութեան մէջ, ուր զանազան պաշտօններ վարեց մօտ 30 տարի: 1891 թւին Ֆրեզէ առաջին անգամ փոխեց իր ծառայութեան եղանակը՝ նշանակվելով Երևանի նահանգապետ: Այդ պաշտօնի մէջ նա մնաց մօտ 4 տարի, այն է մինչև 1895 թիւը, երբ տեղափոխվեց Ռուսաստան, նշանակվելով Վիլնօի նահանգապետ: Վերջին պաշտօնի մէջ Ֆրեզէ երկար չը մնաց և հազիւ տարին անցած, նա փոխադրվեց Պետերբուրգ, ուր նըրան յանձնվեց մի բարձր պաշտօն, այն է ներքին գործերի մինիստրի՝ իբր ժանդարմների շէֆի՝ օգնականի պաշտօնը: Եւ նա այժմ նորից տեղափոխվում է Կովկաս՝ իբրև մեր երկրի կառավարչապետի օգնական:

Գեներալ Ֆրեզէ գալիս է Կովկաս ոչ իբրև նոր մարդ, այլ իբրև մի այնպիսի պաշտօնեայ, որի անունը լաւ ծանօթ է մեր երկրին, և որը ինքը անտեղեակ չէ Կովկասին, այստեղ չորս տարի նահանգապետի պաշտօն վարած լինելով: Ծառայութեան մէջ գեներալ Ֆրեզէ ունեցաւ այնպիսի աջողութիւն, որ քչերին է վիճակվում. երկու տարվայ ընթացքում նա նահանգապետութիւնից հասաւ ժանդարմների շէֆի օգնականի և այժմ էլ կովկասեան կառավարչապետի օգնականի բարձր պաշտօնին: Նա յայտնի է իբրև ուժեղ կամքի տէր մարդ:

ԱՄԵՆ ԲԱՆ ԻՐ ԺԱՄԱՆԱԿՆ ՈՒՆԻ

Մենք կատարելապէս համակրում ենք վիպասան Աբովեանցի թոռներին օգնելու խնդրին, բայց անժամանակ ենք համարում այդ հարցը դնել այժմ, երբ մեր առաջ կանգնած 50 հազար գաղթականներ հաց են խնդրում, և նրանց եղբայրներն էլ բուն երկրի մէջ, հացի տեղ խոտ են ուտում:

Գաղթականների օգտին հանգանակութիւն անելու Բարձրագոյն թոյլտուութիւնից յետոյ անգամ՝ Էջմիածինը, որ այնքան առատ է կոնդակներ հրատարակելու մէջ, մի կոնդակ անգամ չը գրեց՝ գաղթականներին և թիւրքաց հայերին օգնելու համար, բայց ջերմ հրաւէրներ է կարդում յանուն Խաչատուր Աբովեանցի, նրա թոռներին ապահովելու համար: Եւ հետևելով «Արարատին», Թիֆլիսի «Արձագանք» թերթն էլ յուզված ձայնով դիմումներ է անում հայոց հասարակութեան, աղերսելով նուէրներ՝ յօգուտ որբ երեխաների:

Մենք այդ բոլորը համարում ենք անտեղի, և կեղծ: Այժմ հասարակութիւնը ուրիշ ոչ մի մասնաւոր հանգանակութիւնով չէ կարող զբաղվել, բայց եթէ թիւրքաց փախստական հայերին օգնելու հարցով, մի հարց, որ դեռ շատ մեծ գումարներ և ոյժեր է պահանջում: Երկու երեք որբ երեխաներին կերակրել և ուսում տալ կարող է և պարտաւոր է ինքը Էջմիածինը: Վարդան Աբովեան մօտ քսան տարի ուսուցչութիւն է արել Երևանի թեմական դպրոցում և Էջմիածնի ճեմարանում. թող այդ դպրոցները թոշակ տան հանգուցեալի ընտանիքին, մինչև որ, մի աւելի յարմար ժամանակ, հասարակութիւնը կարող կը լինի կատարելապէս ապահովել նրա որբերին: Եթէ Էջմիածինը կարող է պարտք դնել Ներսիսեան դպրոցի վրա թոշակ նշանակելու կենդանի Պերճ Պռօշեանին, ինչու նոյն Էջմիածինը չէ մտածում նոյն պարտքը դնելու Երևանի դպրոցի և ճեմարանի վրա՝ մեռած մարդու ընտանիքի վերաբերմամբ: Բացի դրանից Աբովեանցի «Երկերը», որոնք նորերս լոյս տեսան Մոսկվայում, նոյնպէս լաւ միջոց է անօգնական ընտանիքը առժամանակ ապահովելու համար, քանի որ հրատարակիչ Ժամհարեան ամբողջ եկամուտը յատկացրել է որբերին:

Ուրեմն մի կողմից՝ Էջմիածինը իր միջոցներով, միւս կողմից «Երկեր»-ից ստացած արդիւնքով, պէտք է ապահովել Աբովեանցի թոռներին, մինչև որ ներկայ հասարակական մեծ աղէտը կանցնի, և հասարակութիւնը միջոց կունենայ հոգալու և այդ մասին: Ամեն ինչ իր ժամանակն ունի:

ԱՆԿՈՉ ՀԻՒՐԸ

Գալիս է... Դեռ երէկ ճանապարհ գցեցինք խօլերան, այսօր մօտենում է նրա եղբայրը... Դեռ չէ անցել խօլերայի սարսափը, հանդէս է գալիս ժանտախտի նման մի աւելի կործանիչ և աւերող ախտ: Ի՞նչպէս անել: Խօլերայի երևալը, մեր այն ժամանակայ անպատրաստութիւնը և վերջապէս մեր փառաւոր անհոգութիւնը գոնէ այժմ մի լաւ դաս պիտի լինի: Հարկաւոր է եռանդուն և միահամուռ գործունէութիւն, որին անխտիր պէտք է մասնակցի թէ կառավարութիւնը, թէ մամուլը, թէ ինտէլիգենցիան և թէ ամեն մի ձեռնհաս անձն: Նա՝ ով հնարաւորութիւն ունի, պիտի ծանօթանայ ժանտախտի դէմ մաքառելու միջոցների հետ և ծանօթացնի իրան մերձաւորներին: Պէտք է թոյլ տրվեն և կազմակերպվեն հասարակական դասախօսութիւններ ամեն տեղ: Որտեղ բժիշկ չը կայ, շրջող բժիշկներ ուղարկել, որոնք տեղացի երիտասարդների հետ միասին պիտի ծանօթացնեն ժողովրդին՝ պաշտպանվելու միջոցների հետ: Մամուլը աւելի մանրամասն և լուրջ կերպով պիտի զբաղվի այդ խնդիրներով: Ընդհանուր թմրութիւնից պիտի արթնանալ և բոլորովին կազմ ու պատրաստ դիմաւորել թշնամուն և միայն այդ ժամանակ կարելի է յաղթութեան վրա յուսալ, հակառակ դէպքում... Կրկնում ենք, խօլերայի փորձը թող մեզ համար դառը փորձ լինի: Թող մեր ինտէլիգենտ երիտասարդները այն ժամանակվայ նըման ծակ ու ծուկ չը մտնեն և մենակ չը թողնեն անպաշտպան ժողովրդին:

Բոլորի ակիզբը պիտի լինի մամուլը, նա առաջինը պիտի իր էջերը բանայ՝ ծանօթացնելու հասարակութիւնը թշնամու հետ, նա պէտք է հրաւէր կարդայ՝ հրաւէրի սպասող մեր երիտասարդութեանը: Այդ կողմից առանձին գովասանքի է արժանի բժ. Վ. Արծրունին, որը ինչպէս խօլերայի ժամանակ, նոյնպէս և այս դէպքում կատարում է իր բարոյական պարտականութիւնը՝ ծանօթացնելով «Մշակի» էջերում մեզ սպառնացող վտանգի հետ: Այդ օրինակին կը չտապեն, երևի, հետևել և մեր միւս, մանաւանդ գաւառական, բժիշկները: Հրատարակչական ընկերութիւնը և ձեռնհաս անձինք պիտի ձեռնարկեն բրօշիւրներ հրատարակելու: Բաւական չէ, որ Թիֆլիսում և Բաքվում պատրաստութիւններ են տեսնում: Հարկաւոր է այդ անել և գաւառներում: Ահա գործելու մի լայն ասպարէզ. թող առաջ գան ժողովրդի անունով խօսողները:

Ռ. Ց.

քրիստոնեաների... Սև է Գերմանիայի քաղաքականութիւնը Արևելքում, սև սկզբից մինչև վերջ: Թերթեցէք պատմութիւնը. Երբ է եղել, որ Գերմանիան օգնութեան հասնէր չղթաների տակ հեծվող մի թշուառ ժողովրդի... Ընդհակառակն, նա միշտ եղել է հալածողների կողմը, միշտ արգելք է եղել ազգերի ազատութեան»:

Այսպէս է մտածում Բերնշտայն բիսմարկեան Գերմանիայի քաղաքականութիւնը. այո, տակաւին բիսմարկեան, թէև Բիսմարկ վաղուց արդէն իջել է պատմութեան բեմից...

Այժմ անցնենք երրորդ կարգի անհատներին: Սրանցից էլ ոմանք յանուն ճշմարտութեան են հանդէս գալիս, ոմանք էլ, հէնց այնպէս, խօսում են միայն խօսելու համար, «օրեկտիվ» դիրք բռնելու համար: Ուզում են բէակցիա կազմակերպել արմէնօֆիլ արշաւանքի դէմ: Փաստաբանում են, որ կոտորածների թիւը համեմատաբար չնչին է, որ հայերը շատ են փչում, չափազանցնում, որ նրանք ևս մեղաւոր են, քանի որ ապստամբ են, խռովարար, իսկ խռովարարներին պատժելու, հարկաւ, իրաւունք ունի սուլթանը: Փաստաբանում են, որ Եւրօպայի հասարակական կարծիքը մոլորված է, որ նա պէտք է զսպէ իր «հակաթիւրքական» արշաւանքը, որովհետև հայերն էլ ըստ երևոյթին անմեղ գառներ չեն:

Թերևս այդ «անհատական» բէակցիան և ունի իր արդարացի չարժառիթը, թերևս և ճիշդ են, որ Հայաստանի սարսափներից յետոյ թրքատեաց զգացմունքը արտասովոր ծաւալ առաւ Եւրօպայում, բայց խնդիրը նրանում է, որ այդ «ծայրահեղութեան» դէմ բողոքողները իրանք ևս ընկնում են հակառակ ծայրահեղութեան մէջ, juste milieu» չեն ճանաչում:

Առաջ բերենք մի քանիսին, որ այս օրերս տեղի ունէր երկու յայտնի անձնաւորութիւնների մէջ, և որը, կարծում ենք, անհետաքրքիր չի լինի հայ ընթերցողներին:

«Zukunft» յայտնի և տարածված շաբաթաթերթում փոքր առաջ լոյս տեսաւ դօկտոր Բարտի մի յօդուածը «Türkenhetze» (Հալածանք թիւրքերի դէմ) վերնագրով: Հեղինակը մեղադրում է և հայերին, որոնք չափից դուրս մեծացնում են իրանց զոհերի թիւը, և եւրօպացիներին, որոնք «բանից բէյխաբար» հետևում են հայերի (նաև անգլիացիների) գոռում գոչումներին ու խաչակրաց մի 8-րդ արշաւանք են կազմակերպում թիւրքերի դէմ: Թիւրքերը—ասում է պ. Բարտ, պատմութեան մէջ յայտնի են իբրև ամենահամբերող ժողովուրդը, նոյն իսկ եւրօպական ազգերից էլ աւելի համբերող... Հայ զոհերի թիւը—29.000-ից չէ անցնում: Ծիծաղելի է ասել, որ հայ ժողովուրդը «մի խեղճ, հալածված մասսա է թիւրք իշխանութեան ներքոյ»... Հայերը Անատոլիայում գրեթէ ազատ են հարկերից... և այլ մի շարք անհեթեթութիւններ:

Իր կուլտուր-պատմական տեղեկութիւնները հայ ժողովրդի բնորոշ յատկութիւնների մասին պ. Բարտը քաղում է մի քանի գերմանացիներից, որոնք հայերին ճանաչում են եւրօպական Թիւրքիայի վաճառաշահ կենտրոններից. մեծ նիւթ են մատակարարում նրան նոյնպէս մի քանի տարածված առածներ: Օրինակ, մի յոյն երկու հրէայ խաբեց, մի հայ խաբեց երկու յոյնի:

«Türkenhetze» յօդուածի դէմ նոյն օրգանի հետևեալ համարում լոյս տեսաւ «Armenierhetze» contre-յօդուածը: Այդ վերջին յօդուածի հեղինակն է պ. դօկտոր Յօվհաննէս Լեպսիուս, մէկը այն համակրելի անձնաւորութիւններից, որոնք այսօր գրեթէ բացառապէս հայկական պրօպագանդին են նուիրված *):

Իբրև մի մարդ, որ քաջ տեղեակ է բոլոր անցքերին (նա երկու տարի ապրել է թիւրքաց Հայաստանում, և վերջին կոտորածներին ականատես է եղել), նա զայրացած դատափետում է Բարտին, մերկացնում է պ. դօկտորի ագիտութիւնը հայոց հարցի և շարժման մէջ: Առաջ է բերում դեսպանների պաշտօնական տեղեկութիւնները, որոնցով ջրում է իր հակառակորդի ոչ մի բանի վրա չը հիմնված փաստերը: «Հայերը ճնշված չեն, հալածված չեն. հապա, պարոն Բարտ, ինչո՞վ բացատրել 1880 թւի դեսպանների հաւաքական նօտան, ուր խօսվում է հայկական գաւառների անտանելի վիճակի մասին, մի վիճակ, որ անհրաժեշտաբար տանում է դէպի լիակատար կործանում քրիստոնեայ տարրի... Հայերը հալածված չեն... հապա ինչո՞վ բացատրել 61-րդ յօդուածի երևան գալը:»

Լեպսիուսը շարունակում է.

«Հայերի մասին գերմանացիներից ոմանք անհիմն կարծիք են տարածել: Երկու տարի շարունակ ապրել եմ Հայաստանում և միշտ ճանապարհորդելով, ինքս անձամբ ուսումնասիրել եմ: Ճիշդ է, այն գերմանացիք, որոնք տեսել են հայերին առևտրական կենտրոններում, հայհոյում են նրանց, ինչպէս անտիսեմիտները հրէաներին են հայհոյում: Իսկ նրանք, որոնք ճանաչել են հայութիւնը իր իսկական հայրենիքում, ուր նրա 80% հողագործ է, նպաստաւոր կարծիք են կազմել հայի բնաւորութեան մասին: Այդ վերջիններից թւումն է նաև զօրապետ Մօլտկէն: Դուք ազգէտ էք, պ. Բարտ, դուք խօսում էք թիւրքի համբերողութեան մասին, բայց չը գիտէք, թէ նրա ձեռքով քանի՜ սոսկալի կոտորածներ են եղել 19-դ դարու ընթացքում, դուք չը գիտէք, որ «սրով պրօպագանդը» իսլամի սկզբունքն է...»

Վերջացնում է Լեպսիուսը, նախատինք կարդալով Գերմանիայի կրթված փիլիսոփայութեան, որը այնքան հեշտ կերպով չէ կպչում մարդասիրական որ և է գործի, ինչպէս ուրիշ երկիրների հասարակութիւնները. «Պարոններ,—ասում է նա—մենք մեր արշաւանքով ընդդէմ թիւրքերի» ոչ մի թիւրքի արիւն դեռ ևս չենք թափել, ընդհակառակը՝ կատարել ենք մի շատ բարի գործ: Մենք այն ենք արել, որ հազարաւոր մարդկային արարածների կեանքն ենք փրկել, հազարաւոր որբ երեխաներ ենք ապաստանել, նրանց հաց ու զգեստ ճարել... Այս է մեր 8-դ խաչակրաց արշաւանքը:»

Մ. Ց.

*) Լեպսիուսը և իր հոգևորական կոլլէգները միայն մի բանի մէջ անիրաւացի են. Հայաստանի անցքերը նրանք վերագրում են բացառապէս կրօնական անտագօնիզմին:

ՄՈՒՐՑԿԱՆԸ ԵՒ ՈՂՈՐՄՈՒԹԻՒՆԸ

I

«Ճակտիդ քրտինքովը ուտելու ես քու հացդ»:—Այս եղաւ Արարչին առաջին վճիռը մարդուն համար: Դեռ ևս աշխարհը մարդկային սեռին աճումը չը տեսած, տակաւին ազգեր ու ցեղեր չը կազմուած, և դեռ ևս կեանքի պայքարն ու գոյութեան մարտը չը սկսած՝ առաջին մարդը ստիպուած եղաւ ճակտի քրտինքովը հայթայթել իր հացը, նախնական կեանքի դոյզն պէտքերը: Եւ Արարչին այդ առաջին վճիռը ամենամեծ, ամենասուրբ օրհնութիւնն էր, որ շնորհեց մարդուն՝ մարդկային ցեղին՝ որ իր աշխատութեամբը արգասաւորեց երկիրը, բրեց ու պըրպըտեց երկրի, բնութեան գանձերը, զօրացուց մարմինը, ընդլայնեց միտքը, բարձրացուց հոգին, մեծացուց, ազնուացուց սիրտը, ստեղծեց պէտքեր ու նոյն համեմատութեամբ արհեստներ ու արուեստներ, նրբացուց ճաշակը, գիտցաւ վայելքը:

Այդ ամենը կը բացատրուին այժմ երկու բառով—**քաղաքակրթութիւն** և **յառաջդիմութիւն**: Քաղաքակրթութեան և յառաջդիմութեան՝ կամ որ նոյն է, **գոյութեան ապահովութեան** բարիքներէն մէն մի անհատ և ժողովուրդ իր բաժինը կը ստանայ իր աշխատութեան՝ **ճակտի քրտինքի** համեմատութեամբ: Տարաբաղդաբար, ընդունակութեան, կարողութեան, միջավայրի, զանազան հանգամանքներու և արգելքներու բերմամբ՝ ինչպէս հիւանդութիւններ, ձախողութիւններ, վնասներ, գործի դադարումներ, սովեր ու համաճարակներ՝ որոց բիւրաւոր օրինակներուն կը հանդիպինք, կամ աշխատութեան—ճակտի քրտինքի արդիւնքը չը համապատասխաներ մեր առօրեայ, անհրաժեշտ պէտքերուն և կամ բնաւին չը կարենալով աշխատել, զուրկ կը մնանք ապրելու միջոցներէն:

«Ճակտիդ քրտինքովը քո հացը ուտելու ես», կը նշանակէ թէ մարդ միայն աշխատելու պայմանաւ իրաւունք ունի ապրելու, կեանքը վայելելու, և հետևաբար կը նշանակէ, թէ ով որ այդ պայմանի դէմ կը դրժէ, աշխատութիւնը կը մերժէ, կը զրկուի ապրելու իրաւունքէն, կեանքի վայելքին արժանանալու իրաւունքէն: Նախ քան քրիստոնէութիւնը, նախ քան քաղաքակրթութիւնը հիւանդը, տկարը, անընդունակը, աշխատելու միջոցներէն, կարողութենէն, բնութեան արգասաւորութենէն զրկուած մարդիկ զրկուած էին անշուշտ և ապրելու իրաւունքէն, կեանքի վայելքներէն: Մարդկային ընկերութեան զանազան կազմակերպութիւններ ու աստիճաններ՝ որոնք առաջ բերին նախապատմական ու պատմական այնքան տառապանքներ ու թշուառութիւններ, ոչ միայն անկարեկից գտնուեցան տկարին, անկարողին, անընդունակին կեանքէ, վայելքէ զրկումին հանդէպ, այլ և անխնայ բազմապատկեցին այն զրկումներն ու զրաւումները:

Ինչով էր մեղաւոր այն՝ որ տկար կամ անընդունակ, թէև աշխատած էր, բայց չէր կարողացած իր պէտքերը հայթայթելու, գոհացնելու չափ արդիւնք արտադրել: Ի՞նչով էր մեղաւոր այն՝ որ թէև կարող և ընդունակ, միշտ պատրաստակամ աշխատելու, բայց կամ խլուած էր իրմէն և կամ զլացուած էր իրեն աշխատել կարենալու միջոցներն ու ասպարէզը: Ի՞նչով էր մեղաւոր այն՝ որ կարող և ընդունակ, թէև իր միջոցներուն ու ասպարէզի մէջ աշխատած, քրտինք թափած, հերկած ու ցանած էր, բայց բնութիւնը կամ չէր արգասաւորած և կամ արգասաւորուած հունձը նախ քան քաղելը ոչնչացած էր այս կամ այն աղէտի պատճառաւ: Եւ մանաւանդ ինչով էր մեղաւոր այն՝ որ տկար ու անկար վուրկ կը գտնուէր աշխատելու թէ կարողութենէն և թէ միջոցներէն: Մի՞թէ Արարչին այն վճիռը՝ որ յաւիտենական օրհնութիւնն էր, կարող էր լինել անէծք մը **տկարին ու զըրկեալին** համար:

Ո՛չ երբէք:

Եւ Ա՛յն՝ Որ աշխարհ եկաւ օրէնքը լրացնելու, Ա՛յն՝ Որ նմանասիրութեան—**ալթրուիզմի** Մեծ վարդապետն եղաւ, Գողգոթայի խաչով օգնութեան սիւնը կանգնեց, աւետարանովը ողորմութիւնը հռչակեց: Ու դարերէ ի վեր քրիստոնեայ աշխարհը, քրիստոնեայ ժողովուրդներ՝ որոնք ո՛չ անուամբ, այլ հոգիով նորոգուած ու ըմբռնած են յաւիտենական օրէնքի ոգին, որոնք անհատի գոյութիւնը ընկերութեան գոյութեամբ ապահով լինելու հաւատքը ունեցած են, որոնք իրաւունքները պարտականութիւններով անբաժան ընդունած են, ընդունած և իրագործած են նաև տկարին, անկարողին, զրկեալին, կարօտեալին օգնելու պարտականութիւնը:

Բ.

ՆԱՄԱԿ ԲԱԳՈՒԻՑ

—

Յունվարի 30-ին

Ուրախութեամբ շտապում եմ հաղորդել, որ երէկ երեկոյեան մեր փոքրիկ բեմի շնորհալի դերասանուհի օրիորդ Ախաչեանի բէնէֆիսը անցաւ ընդհանուր աջողութեամբ: Խաղացվում էր «Հրէուհին»: Սրա առաջին ներկայացման չատ շնչին հասարակութիւն կար, իսկ երէկ թատրոնը ծայրէ ի ծայր լի էր: Յարգելի օրիորդի արտասանութիւնը հայերէնում բաւական մշակված զտանք. այդ աչքի էր ընկնում մանաւանդ վօդըվիլի մէջ: Ներկայացման աջողութեան ապացոյց էր և այն, որ բազմաթիւ հասարակութեան մէջ քչերը չէին, որ լաց եղան, և հէնց սրա մէջն է դերասանների խաղի գնահատումը:

Մեր հասարակութիւնը տարօրինակ մի էլէմենտ է ներկայացնում. թատրոնին վերաբերեալ նրա վարմունքը ոչ մի անալիզի չէ ենթարկվում: Երէկ կրկնվում էր մի պիէս և թատրոնը լի էր. միւս օրը նոյն պիէսն էր, և թատրոնը դատարկ: Չորս օր առաջ մի յիմար պիէս էր խաղացվում, թատրոնը դատարկ էր. հինգ օր առաջ մի աւելի վատ պիէս՝ հիանալի մուտք տուեց: Արի սրանից բան հասկացիր: Ամեն բան ենթարկվում է անալիզի, բայց մեր հասարակութիւնը՝ երբէք: Թիֆլիսում Ադամեանի ներկայացումների առաջին տարիները, թատրոնում դատարկ տեղ չէր լինում, իսկ նրանից յետոյ, 86 և 87 թւերին, նոյն Ադամեան խաղում էր «Նարցիս», մուտք եղաւ 30 րուբլի. խաղում էր «Ջոնի փոխարէն զոհ», 50 րուբլի մուտք եղաւ: Սիրանոյշի՝ Բագւում խաղալիս՝ տասը ներկայացման թատրոնում աւել գցելու տեղ չը կար. բայց տասնմէկերորդին՝ մուտքը յանկարծ 900 րուբլուց հարիւր րուբլիի իջաւ, որից յետոյ խումբը ստիպվեց դադարեցնել իր ներկայացումները: Բայց այդ փաստերը ոչինչ: Մենք ամեն օր կոկորդներս պատռելով գոռում ենք. «Ադամեան չը կայ, հայոց թատրոնը պէտք է մեռնի»: Չէ, հայ եղբայր, այստեղ մի ուրիշ բան կայ. ամենքս էլ գիտենք, որ ամենամեծ ազգեր անգամ Ադամեաններ ծնում են յիսուն տարին մի անգամ. բայց նրանց բեմերը կան, եղել են և կը մնան հաստատ ու հիմնաւոր: Սալվինիներ, Րոսսիներ կը գան և կը գնան, բայց իտալական թատրոնը առանց դրանց չի մեռնի:

Արդ, թոյլ ենք տալիս մեզ հարցնել. «ինչին նմանեցնենք մեր հասարակութիւնը»: Կարծում ենք, մեզ հետ ոչ ոք չէ կարող այդ հարցին պատասխանել: Եթէ մէկը կասի՝ հասարակութիւնը այն ժամանակ բեմին պաշտպան կը հանդիսանայ, երբ լաւ պիէս ներկայացնեն. մենք կասենք սխալ է, որովհետև տասնեակ փաստեր կան այդ կարծիքը ջրելու: Եթէ կասեն՝ հաճաբաւոր դերասանների բացակայութիւնն է պատճառը, մենք կասենք սխալ է, որովհետև այդ օրինակներով ապացուցեցինք: Եթէ կասեն՝ որովհետև բարեգործական նպատակով չեն լինում ներկայացումները... այն ժամանակ կը պատասխանենք.—Բագու քաղաքն էր, ուր 30 նաւթահօրեր այրվեցին և տէրերի ժպիտը երեսից չը կարողացան հեռացնել՝ իրանց տուած 100,000 րուբլի վնասով, ուր երէկվայ մշակը այսօր միլիօնատէր է դարձել, ուր «ֆօնտանը» տիրոջը մի ամսում կլէսոների շարքն է դասում, ուր երէկվայ 40 կոպէկանոց տաշտակ չունեցողը այսօր 5—6 չոգենաւերի տէր է դառել, Բագու քաղաքը, ասում ենք,—չարաժ օր Հայաստանից փախած մերկ ու քաղցած գաղթականների օգտին տուած ներկայացման զուտ արդիւնք տուեց ընդամենը 15 րուբլի:

Հիմի եկ դու և սրանից յետոյ անալիզ արա, թէ ինչ է պատճառը հասարակութեան սառնութեան դէպի իր մայրենի բեմը: Ամենից լաւ այդ հասկանում է ինքը հայ դերասանը: Ջեկան՝ «ոչինչ», ասում է նա և մի լաւ յիշոց աւելացնում: Եկան հօ, «օրհնեալ լինեն, այդպէս էլ պէտք է լինէր», ասում է նա և շարունակում իր թոյլ ուսերի վրա կրել հայոց կիսակենդան Մելպոմէնը:

Ալ. Աբելեան

ՆԱՄԱԿ ՍՂՆԱԽԻՑ

—

Յունվարի 29-ին

Երկու ամիս է արդէն, ինչ մեր քաղաքային ինքնավարութիւնը ստանձնել է իր պաշտօնը և ձայնաւորները նիստ են ունենում քաղաքի կարիքների վերաբերեալ զանազան հարցերը քըննելու: Յունվարի 27-ին, ներկայութեամբ 10 ձայնաւորների, կայացաւ ժողով, որի առիթով ցանկանում ենք մի քանի խօսք հաղորդել: Քաղաքային ուագի զեկուցումից երևաց, որ Սղնախի փողոցներում ներկայումս կան ընդամենը 40 քաղաքային և 15 մասնաւոր լապտերներ. ժողովը, աչքի առաջ ունենալով լապտերների պակասութիւնը և քաղաքի լուսաւորութեան անհրաժեշտութիւնը, վճռեց կարգի բերել հին լապտերները և առ այժմ աւելացնել 25 լապտերներ: Ապա ժողովը, վճռելով մի քանի հարցեր, դիմեց՝ մի ձորի ամրութեան հարցին, որ գտնվում է քաղաքի կենտրոնում և որը երկար վիճաբանութեան առարկայ դարձաւ: Ձայնաւորներից շատերը այս ձորի ամրութեան համար յատկացնում են 1000—1200 ր., բայց մեր կարծիքով, սրա մշտական ամրութեան համար հարկաւոր է 3000—4000 ր., ինչպէս նկատեցին ձայնաւորներից մի քանիսը: Սղնախը պարաքերի մէջ է, ուստի ցանկալի է, որ քաղաքային վարչութիւնը իր բոլոր եռանդն և ոյժը թափելով աշխատէ քաղաքի մուտք աղբիւրներ աւելացնել:

Այստեղ էլ գտնվում է հայ գաղթական մի ընտանիք, բաղկացած 8 հոգուց, թշուառ, մի կտոր հացի կարօտ, ցնցոտիների մէջ փաթաթված:

Մ.

ՆԱՄԱԿ ԱՍԽԱԲԱԴԻՑ

—

Յունվարի 30-ին

Յունվարի 26-ին, ցիրկում տեղի ունեցած եղբ. Մակարօվների ներկայացման զուտ արդիւնքի կէսը յատկացրած էր հայ գաղթականների օգտին: Հայոց հասարակութիւնը, չը նայած վատ եղանակին, աշխատել էր ներկայ գտնվել. պատուել էր իր ներկայութեամբ և երկրի պ. կառավարիչը: Զուտ արդիւնքի կէսը հասնում է 300 րուբլու: Գալով այստեղ գտնվող գաղթականների վիճակին, պէտք է ասել, որ շնորհիւ ձեռք առած միջոցների, այլ ևս չեն թափառում փողոցից փողոց: Գաղթականները 10 տուն են, թւով 39 հոգի. Նրանք փախել են վերջին սարսափների ժամանակ, ապրում են եկեղեցու բակում գտնվող սենեակների մէջ, ստանում են ամեն օր տաք կերակուր և այլ անհրաժեշտ պիտոյքներ:

Ժանտախտի մօտենալու լուրը զբաղեցնում է բոլորին: Կանդահարում, ինչպէս լսում ենք, արդէն դէպքեր են եղել: Մեր ժողովուրդը դեռ չէ մոռացել խօլէրայի ժամանակ կրած հարուածները, և այժմ, երբ նոր ախտը սպառնում է մտնել մեր երկիրը, գլուխները կորցրած, ամեն մարդ ծրագրում է, թէ ինչպէս պիտի փախչէ և ուր: Երկրի կառավարիչը արդէն խիստ հրամաններ է տուել քաղաքը մաքուր պահելու համար, նոյն իսկ շատ տեղեր ինքն է գնում անձամբ նայելու և քննելու: Իսկ առաջիկայ ամսի 15-ից պիտի հաստատվեն կարանտիններ թէ Պարսկաստանի և թէ Աֆղանիստանի սահմանագլուխներում: Ցանկալի էր, որ ժողովուրդը աջակցէր վարչութեանը՝ միասին դիմադրելու ախտին, եթէ նա այցելէ մեր երկիրը, և ոչ թէ թողնի և փախչի և իր հետ տարածի այդ ախտը ամբողջ Կովկասում:

Ս.

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

—

Պետերբուրգ, փետրվարի 1-ին

Բարեհաճեցէք, խնդրում ենք, «Մշակի» մէջ տեղ տալ մեր հետևեալ երկտողին.

Շնորհակալութեամբ ստացանք Պետերբուրգի հայ ուսանողութեան օգտին այստեղի հայ հասարակութիւնից 786 ր. 70 կոպէկ: Իսկ գաւառներից մինչև այժմ ստացված է հետևեալ անձերից՝

Բագուից՝ Պօղոս Ղուկասեանից՝ նրա հանգանակած 400 ր., Յ. Արամեանից՝ 100 ր., Գ. Առաֆելեանից՝ 75 ր.:

Թիֆլիսից՝ բժշկապետ Գասպարեանից՝ 15 ր., Մ. Գօլուխանեանից՝ 25 ր., Ե. Փիթօեվից՝ 25 ր., Գ. Մեղուինեանից՝ 25 ր., Եղբ. Ծովիանովներից՝ 25 ր., Ա. Մանթաշեանից՝ 50 ր., Գ. Սունդուկեանից՝ 25 ր.:

Գանձակից՝ Ն. Մելիքեանից՝ նրա հանգանակած 60 ր.:

Աստրախանից՝ Պ. Սողոմոնեանից՝ 33 ր.:

Պետերբուրգի հայ ուսանողութեան կողմից՝

Հ. Նազարեանց, Ս. Տիգրանեանց, Շ. Մելիք-Դադաեանց, Ա. Ջոհրաբեանց, Կ. Մակարեանց

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

—

Ուրմիա, յունվարի 20-ին

Ըստ ասածին թէ, «լաւ է անագան քան ոչ երբէք», շտապում եմ մատուցանել ձեզ ներկայիս իմ սրտագին և ջերմեռանդ շնորհաւորութիւնները հայոց ազգի ամենասիրելի և օգտաւէտ լրագրի՝ թանկագին «Մշակի» քսան և հինգամեայ տարեմուտի առթիւ: Արդարև մի մեծ մխիթարութիւն է այսօր բովանդակ ազգին՝ ներկայ տխուր և թախծալի պատմական հանգամանքներում, նայել մի 25 ամեայ լրագրի վրա, որը այնքան երկար ծառայելով ազգին և հայրենիքին՝ մի նոր շրջան կը թևակոխէ երիտասարդի մը յատուկ առոյգ, ուժեղ ու ոգևորված բնութեամբ և բուռն իղձերով լցված՝ ապագային ևս առաւել մեծամեծ ծառայութիւններ մատուցանելու բազմակարօտ հայ ժողովրդեան:

Մի քառորդ դար հայոց ազնիւ «Մշակը» անխոնջ և անձնատուր հետևեց իր ստանձնած դժուար պաշտօնին և գործին, որ էր, է և կը լինի միշտ քարոզել, մաքառել և մարտնչել

Վասն ճշմարտութեան ընդդէմ ստութեան,
Վասն տկարին ընդդէմ զօրաւորին,
Վասն աղքատին ընդդէմ իր հալածիչին,
Վասն լուսոյ ընդդէմ խաւարին:

Եւ նրա անցելում տարած փառաւոր յաղթութիւնները այդ մեծ պայքարում՝ մի մի գրաւականներ են ապագայ էլ աւելի մեծամեծ և պանծալի յաջողութիւնների համար և երաշխաւորում են ի մասին այն բոլոր յոյսերի և ակնկալութեանց, որոնցով լի են այսօր «Մշակ» սիրողների և նրա յարատեւութեան ու յառաջադիմութեան ցանկացողների սրտերը: Այդ ստուար բանակին հետ միացնելով իր ձայնը սրտընդոստ գոչում է նաև այս խուլ, մութ ու անմխիթար անկիւնից, որպէս մի աքսորավայրից՝

Կեցցէ ազնիւ և սիրելի «Մշակը»

Ձեր թղթակից՝ Արգոս

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

«Մշակի» այս համարը բաղկացած է 6 երեսից:

—

Հետևեալն ենք կարդում «Кавказъ» լրագրի մէջ. «Թիւրքիայից մեր երկիրը փախած և Թիֆլիս գտնվող գաղթականներին օգնելու համար, կովկասեան կառավարչապետի օգնական իշխան Ամիլախվարի բարեհաճեց հրամայել. 1) յանձնել Թիֆլիսի ոստիկանապետին 300 րուբլի, որը պէտք է տրվի տիկին Ծովեանեանին՝ նրա ճաշարանից գաղթականներին ձրի ճաշ տալու համար և 2) յանձնել Թիֆլիսի նահանգապետին 500 րուբլի, գաղթականների համար շորեր գընելու, այն պայմանով, որ այդ շորերը գընվեն մի առանձին յանձնաժողովի միջոցով, որը պէտք է գտնվի նահանգապետի առանձին յանձնարարութիւնների պաշտօնեայի նախագահութեան ներքոյ, և կազմված պիտի լինի ոստիկանութեան մի պաշտօնեայից և Թիֆլիսի երկու կամ աւելի քաղաքացիներից, ըստ հայեցողութեան պ. նահանգապետի»:

—

«Ղամբարեանի մրցանակի» համար ներկայացված երկու աշխատութիւններից մէկը, այն է՝ ճեմարանի նախկին աշակերտ Ալ. Մնացականեանցի «Ուտի և Ուտիերէն» ձեռագիրը արժանացաւ առաջին մրցանակին: Այդ աշխատութիւնը, ինչպէս մեզ հաղորդում են, մի ընդարձակ հետազօտութիւն է թէ ուտիների լեզուի և թէ նրանց կենցաղավարութեան, բայց դեռ բոլորովին չէ վերջացած: Մրցանակաբաշխութեան համար հրաւիրված մասնախումբը թէև նկատել է այդ աշխատութեան մէջ թերութիւններ, սա-

կայն աչքի առաջ ունենալով Նրա մի քանի մեծ արժանաւորութիւնները, գործի դժուարութիւնը և այդպիսի հետազօտութեան Նորութիւնը, Նշանակել է առաջին մրցանակ, այն է 400 րուբլի։

—

Մենք միամտութիւն ունէինք կարծելու, որ իշխան Մեշչերսկու օրգան՝ «Гражданинъ» լրագիրը ունի ընթերցողների մի լայն շրջան, տասնեակ հազար բաժանորդներ։ Բայց դուրս է գալիս, որ «հայրենիքի պաշտպան» լրագիրը, ինչպէս խոստովանում է ինքն իշխան-խմբագիրը, ունի միմիայն 2,300 բաժանորդներ, այսինքն աւելի քիչ, քան Նոյն իսկ համեստ «Մշակը»... Ուրեմն հայրենիքը վտանգի մէջ է, եթէ ռուս հասարակութիւնը այդքան երախտամոռ է դէպի իշխան Մեշչերսկի և դէպի Նրա օրգանը...

—

Լսում ենք, որ շուտով Թիֆլիսի հայոց Հրատարակչական ընկերութեան օգտին պէտք է կայանայ մի կօնցէրտ Թիֆլիսի ժողովարանում։

—

Թիֆլիսի քաղաքային դուման փետրվարի 5-ին կայացած Նիստում քննելով վարչութեան մշակած ծրագիրը հակաժանտախտային միջոցների մասին, որոնց բաժանել Թիֆլիսը 26 սանիտարական մասերի և կազմել 26 սանիտարական խմբեր։ Խմբի անդամներ կը լինեն մի սանիտարական — հոգաբարձու, երկու օգնական և ոստիկանութեան մի գործակալ։ Հոգաբարձուները ընտրվում են վարչութեան ձեռքով դումայի ձայնաւորներից և կամ քաղաքի բնակիչներից, եթէ ձայնաւորները չը ցանկանան ստանձնել այդ պաշտօնը, իսկ օգնականներին հրաւիրում է ինքն հոգաբարձուն։ Ցաջորդ Նիստում պէտք է քննվի վարչութեան պահանջած կրէդիտը—45,000 րուբլի, ծրագրի առաջարկած միջոցները իրագործելու համար։

—

Մեզ հաղորդում են, որ կովկասեան Գիւղատնտեսական ընկերութիւնը շուտով կը ստանայ ծծումբ և պղնձի արջասպ Օդեսայի Տրապանի ֆիրմայից՝ խաղողի որթերը բժշկելու համար։ Ցանկալի է, որ մեր այգեգործները աչխատէին օր առաջ ձեռք բերել այդ նիւթերը, թէ չէ՝ գարունը հասնելուց յետոյ, երբ Նրանք կարիք կունենան բժշկելու վազերը, ստիպված կը լինեն գնել այդ նիւթերը տեղական բազարից, որտեղ չատ անգամ Նրանք կեղծված են լինում, խառնված հողի և ուրիշ նիւթերի հետ։

—

Բժ. վահան Արծրունի ուղարկել է մեզ տպագրելու հետևեալը. «Զանազան թիւրիմացութիւնների և ենթադրութիւնների առիթ չը տալու համար, խնդրում եմ յայտնել, որ «Մշակի» անցեալ համարում յիշատակած բժիշկ Ա., որը մերժել է օգնել հիւանդ գաղթականին,—ես չեմ»։ Ուրախութեամբ կատարելով այդ խնդիրքը, պարտք ենք համարում աւելացնել, որ այդ տեսակ ենթադրութիւն հազիւ թէ որ և է մէկը անի, քանի որ յայտնի է, որ բժ. Արծրունին միշտ մեծ սիրով օգնել է իրան դիմող գաղթականներին և աղքատներին։

—

«Մշակի» այս համարի հետ տարածվում է քաղաքի բաժանորդներին Զրկինեաց եկեղեցու երէցփոխ Գ. Խաչատրեանցի հաշիւը այդ եկեղեցու դրամական վիճակի մասին։ Եթէ հաշւետուութեան սովորութիւնը ընդհանուր դառնար մեր բոլոր երէցփոխների համար, անկասկած մեր բազմաթիւ եկեղեցիների հազարները ազատ կը մնային գիշատիչ ձեռքերից։

—

ԳԱՆՁԱԿԻՑ մեզ գրում են. «փետրվարի 4-ին այստեղ տեղի ունեցաւ հայերէն Ներկայացում։ Տեղական սիրողները, դերասան Պետրոսեանի մասնակցութեամբ, խաղացին «Բին», որը բաւական կենդանի անցաւ։ Պ. Պետրոսեան՝ իր մտածված ու չնորհալի խաղով մեծ զուարճութիւն պատճառեց հասարակութեան, որը վարձատրեց Նրան երկար ու բուռն ծափահարութիւններով։ Սիրողները բաւական բարեխղճութեամբ էին վերաբերվել իրանց դերերին. Ներդաշնակութիւնը չատ բաւարար էր։ Հասարակութիւն կար բաւական թւով, որը Նոյնպէս մի չատ հազւագիւտ երևոյթ է Գանձակում։ Սիրողներից առանձնապէս աչքի էին ընկնում տիկին Թերզիբաշեան և օրիորդներ՝ Ապրեսեանց ու Սաթենիկ Մէլիք-Մնացականեան, որոնք Գանձակի պէս մի արխի-ասիական քաղաքում չը քաշվեցին բեմ դուրս գալ և այդպիսով Նպաստել Ներկայացման աջողութեան։ Շատ ցանկալի է, որ գանձակեցիները գիտակցաբար վերաբերվէին դէպի թատրօնը և Ներկայացումները չը յաճախէին միայն սրա Նրա «խաթրի» համար»։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

—

«Nord» լրագրի մէջ տպված է. «Չը Նայելով Կրետէում թափված քրիստոնէական արիւնին և ամեն տեսակ դժուարութիւններին, որոնք Կ. Պօլսում հակադրում են Թիւրքիայի խաղաղացման գործին և րէֆօրմներին, այնու ամենայնիւ Ռուսաստանը և Ֆրանսիան հաստատապէս որոշել են, ինչպէս և միւս պետութիւնները, մերժել Թիւրքիան բաժանելու միտքը, որի վրա չարունակում է պնդել մինչև այսօր Անգլիան։

«Եւրօպան խաղաղութիւն է ցանկանում և երկու դաշնակից պետութիւնները, ինչպէս և Նրանց քաղաքականութեան յարած պետութիւնները, թոյլ չեն տայ Թիւրքիայի բաժանման մասին Անգլիայի մշակած ծրագրի քննութիւնը, որովհետև այդ ծրագիրը կարող է աղետաբեր հետևանքներ ունենալ ընդհանուր խաղաղութեան համար»։

—

Թիւրքաց կայսրութեան այժմեան ծանր վիճակի առիթով, «Figaro» լրագիրը հետևեալն է ասում. «Միակ «անկեան քարը» Կ. Պօլսումն է. ամբողջ աչխարհի աչքում մեղքը ընկնում է սուլթանի վրա։ Այն գարշութիւնները, որոնցով լի է Նրա թագաւորութիւնը, այնպիսիներիցն են, որ այլ ևս անհնարին է յետաձգել խնդրի լուծումը։ Եւրօպան կարող է և պէտք է յիշէ, որ Նրա Նախորդ Մուրադը կենդանի է և եթէ Նա տկարամիտ է, ինչպէս հաւատացնում են Աբդուլ-Համիդի պալատականները, յամենայն դէպս Նրա տկարամտութիւնը այնքան մահաբեր չի լինի»։

—

Կ. Պօլսից գրում են «Новости» լրագրին յունվարի 22-ից. «Հաւանօրէն մարտ ամսին Բ. Դուռը ստիպված կը լինի վերջնական պատասխան տալ դեսպանների մշակած և իրան առաջարկած րէֆօրմների ծրագրին։ Որքան չատ է մօտենում վճիռը յայտնելու ժամանակը, այնքան աւելի չատ է յուզվում սուլթանը։ Օսմանեան դեսպանների զեկուցագրերը յայտնում են, որ եւրօպական կաբինէտները լուրջ Նշանակութիւն չեն տալիս այն րէֆօրմներին, որոնք իբրև թէ մտցնվում են օսմանեան կառավարութեան ձեռքով, և այս օրերս այստեղ լուր տարածվեց, որ Ռուսաստանը պատրաստ է արդէն միանալու Անգլիայի առաջարկութեան՝ բռնի միջոցներ գործադրելու վերաբերմամբ, եթէ սուլթանը չընդունի րէֆօրմների ծրագիրը։ Ասում են, որ Ռուսաստանը միայն մի պայման է դնում—որ սուլթանի կեանքը վտանգի չենթարկվի։ Ասում են Նոյնպէս, որ Գերմանիան էլ այդ տեսակէտն ունի. այդ պատճառով այստեղ սաստիկ զայրացած են այդ պետութեան դէմ, որի աջակցութեան վրա մեծ յոյս կար, ի Նկատի ունենալով սուլթանի և վիլհէլմ II-ի մէջ գոյութիւն ունեցող բարեկամական յարաբերութիւնները։ Բայց ամենից չատ դժգոհ են Աւստրօ-Ունգարիայից, որը ամենից չատ ցանկութիւն է յայտնում վերջերս միջամտել թիւրքաց գործերին։ Մի խօսքով՝ Կ. Պօլսում այլ ևս չեն հաւատում որ և է պետութեան և կարծում են, որ Եւրօպան միաբանութեամբ կամենում է սուլթանի վզին դնել այնպիսի որոշումներ, որոնց Նա չէ կարող ընդունել, որովհետև եթէ ընդունի, բոլորովին կը կորցնի իր ժողովրդի վստահութիւնը։ Ցամենայն դէպս, մարտ ամիսը վճռողական ամիս է լինելու Թիւրքիայի համար։ Կարող են չատ կարևոր դէպքեր ծագել։ Սուլթանը անպատճառ կամենում է պահպանել բացարձակ իշխանութիւնը իր ձեռքում։ Մտքերը յուզվում են. երբէք այս երկրում այնպիսի համարձակ խօսքեր չեն արտասանվել, ինչպէս այժմ»։

—

Կ. Պօլսից հեռագրում են «Times» լրագրին, թէ թիւրքաց կառավարութիւնը պատրուակ բռնելով, որ ռամազան ամսի կէսին կարող են խռովութիւններ ծագել, և պէտք է այդ խռովութիւնների առաջն առնել, սկսել է Նորից ձերբակալել հայերին։ Հայոց պատրիարքի և Արթին-փաշայի միահամուռ ջանքերը՝ Բ. Դռնից զիջումներ ձեռք բերելու, ապարդիւն անցան։ Պատրիարքը յայտնեց, որ Նա այլ ևս անզօր է զսպել հայ յեղափոխական կօմիտէտները, եթէ սուլթանը առաջվայ պէս անուշադիր կը թողնի հայ ժողովրդի օրինաւոր պահանջները։

ՆԱՄԱԿ ԱՆԳԼԻԱՅԻՑ

—

Լոնդոն, փետրվարի 4-ին

Այս առտուան հեռագիրները աւելի և աւելի կը չեշտեն այն յուսատու լուրերը, որոնք, մանաւանդ վերջին տասնհինգ օրուան մէջ, կը թռչին աշխարհիս մէկ ծայրէն միւսը։ Դեսպանները իրենց խորհրդակցութիւնները աւարտելու վրա են,—ոմանք ալ կըսեն արդէն աւարտած են. որոշումներնին պիտի Ներկայացնեն իրենց Նախարարութիւններուն և անոնց հաւանութենէն յետոյ, պիտի տան ծրագիրը սուլթանին, պահանջելով գործադրութիւնը։ Կերևի թէ սուլթանը առաջուան պէս անձնավստահ չէ. առաջին տկարութիւն մը ցոյց կուտայ։ Որոշեր է յանձնաժողով մը ղրկել գաւառները հսկելու համար բարեկարգութիւններուն գործադրութեանը. և Անգլիոյ, Ռուսիոյ, Ֆրանսայի դեսպանատուները մարդ ղրկելով առաջարկեր է, որ իրենց կողմէն ալ պատուիրակներ կարգեն, որ յանձնաժողովին հետ գործակցին և մէկտեղ հսկեն։ Դեսպանները պատասխաներ են, որ իրենք ո և է բան չեն կարող ընել առանձինն. հիմա եւրօպական համաձայնութիւն կայ, և ամեն խնդրի մէջ վեց պետութիւնները միասին կը գործեն։— Շատ ուշ է սուլթանին կողմէ ասանկ դիմում մը. քանի մը ամիս առաջ այս առաջարկը մեծ կարևորութիւն պիտի ստանար, և հաւանական է, որ ընդունելով եւրօպական պետութիւններէն, իբր բարեկարգութեան գործադրութիւն հսկակուէր։ Սակայն քանի մը ամիս առաջ ալ սուլթանը այսօրինակ գաղափար մը ոչ կրնար յղանալ, և ոչ ալ իր հաւանութիւնը կուտար, եթէ իրեն թելադրուէր այս առաջարկը։ Այս պարագան ցոյց կուտայ, թէ հանգամանքները փոխուած են։

Եւ արդարև չատ փոխուած։ Գէթ այսօր կացութիւնը այնպէս է, որ սուլթանը ինքզինքը բոլորովին Նոր դրութեան մը մէջ կը գտնէ։ Կարծիքներու ընդհանուր հոսանք մը կայ, թէ վեց պետութիւններու ծրագրին ընդունելութենէն միայն կախում ունի սուլթանին և թիւրքական կայսրութեան փրկութիւնը։ Այս անգամ վեց պետութիւնները տեղի չը պիտի տան սուլթանական հնարագիտութիւններուն առջև։ Այսօր «Թայմզ» Նորէն կը վերադառնայ երբեակ տեսակցութեան վրա։ Կոմս Մուրավիէվի, պ. Հանօթօյի և Միւնիր պէյի առանձին ունեցած խօսակցութիւններնին, որու մասին արդէն մանրամասնօրէն գրեցի, միշտ կը մնայ քաղաքական կարևոր դէպք մը։ Կը հաստատուի, թէ կոմս Մուրավիէվ յայտարարեր է Միւնիր պէյի, որ սուլթանը պէտք է ընդունի վեց պետութիւններուն կողմէ Ներկայացուած ծրագիրը, ապա թէ ոչ հետևանքը իրեն համար չատ ծանր կըլլայ։ Թրքական դեսպանը հարցուցեր է, թէ այս յայտարարութիւնը ռուս կառավարութեան պաշտօնական զեկուցումն է, և թէ իբր այն կրնայ հաղորդել իր վեհապետին։—«Այո, պատասխաներ է կոմսը, պաշտօնապէս կրնաք հաղորդել։»

Անշուշտ քիչ մը անսովոր կը թուի դեսպանագիտական Նկատումներով, որ այսպիսի ծանրակշիռ զեկուցում մը այս եղանակով հաղորդուի սուլթանին։ Բայց «Թայմզ» կը դիտէ, թէ Միւնիր պէյ բացառիկ դիրքի մէջ կը գտնուի։ Ո և է Նախապատրաստութիւն չունէր Բարիզի կարևոր դեսպանութեանը կոչուելու. սակայն սուլթանին յատուկ մարդը ըլլալով, ղրկուեցաւ իբր դեսպան Բարիզ։ Արդ սուլթանին յատկապէս վստահութիւն գրաւած անձն է, որ կոմս Մուրավիէվ կը յանձնարարէ իր տիրոջը հաղորդել, թէ ծանր դրութեան մէջ կը գտնուի։

Իսկ Պօլիս սուլթանը շրջապատողներուն մէջ մեծ անձկութիւն, և մինչև իսկ ահաբեկութիւն կը տիրէ. կը զգացուի, որ ճգնաժամը մօտենալու վրա է։ Եւ այդ սրտադողը կը չատնայ, որովհետև կը մօտենայ Նաև այն օրը, ուր խալիֆը հանդիսաւոր կերպով պիտի երթայ Սթամպօլի կողմէ Մահմէդի վերարկուն պագնելու։ Ռամազանը երէկ անցաւ, ուստի և 15 օր յետոյ այդ այցելութիւնը պարտաւորիչ պիտի ըլլայ։ Հիմակուց ոստիկանութիւնը սկսեր է բոլոր փողոցները, ուրկից սուլթանը կրնայ անցնիլ, մանրակրկիտ քննութեան ենթարկել, բայց հաւանական կերևի, որ Համիդ այս անգամ երեք քառորդ ժամուան տեղ ցամաքէն երթալու չի համարձակի, և ծովով երթայ։

***

ՆԱՄԱԿ ԹԻՒՐՔԻԱՅԻՑ

—

Կ. Պօլիս, յունվարի 28-ին

Կ. Պօլսոյ մէջ տարածված է տարօրինակ լուր. Կ. Պօլսոյ Նախորդ պատրիարքը՝ Մատթէոս սրբազան Իզմիրլեան աքսորուած չէ եղեր, այլ իր յօժարութեամբը ցանկացած է Երուսաղէմումն հաստատել իր բնակութիւնը՝ զզուելով Պօլսոյ աղմուկներէն։ Եւ գիտէք թէ ով է այսպէս խօսողն.—Բ. Դուռը, Թիւրքիոյ ամենաբարձր պաշտօնէութիւնը, ի պատասխանի դեսպաններէն ոմանց այն հարցմանց թէ՝ ինչու ընդհանուր Ներման չը մասնակցեցան Իզմիրլեանը և իր հետ գտնուող եկեղեցականներն, որք յԵրուսաղէմ են։ Ճիշդ այդ պատասխանի իմաստով Սարրազամն մի յանձնարարագիր տուած է Իզմիրլեան սրբազանի ձեռքը՝ ուղղեալ առ կառավարիչն Երուսաղէմի և այժմ, ինչպէս կը լսենք, Երուսաղէմ գտնուող հիւպատոսներէն ոմանք պաշտօնապէս կը հարցնեն Նորին սրբազնութենէն՝ թէ իրաւ է, որ դուք ձեր կամաւ Երուսաղէմը ձեզ բնակավայր ընտրած էք։ Ի՞նչ կատակերգական խաղ, կը պատասխանէ Նա. եթէ այդպէս է, ուրեմն ես այժմ կը ցանկամ իմ ծննդավայրս դառնալ, թող տան իմ անցագիրս։ Եւ սակայն անցագիրը չը տրուիր, բայց անամօթաբար կը հրատարակուի թէ Նա իր կամաւ Երուսաղէմ գնացեր է և կը մնայ անդ։ Մեզ յայտնի է, որ երբ Իզմիրլեան սրբազանին ի Պօլիս կը հաղորդուի կայսերական հրամանը Երուսաղէմ երթալու, այն սպառնալեօք է եղած, որ եթէ չը խոնարհի այդ հրամանին, Աֆրիկեան Տրիպօլիս կը ղրկուի։ Մի և Նոյն առեն ճնշում ի գործ կը դրուի, որ Նա շուտով մեկնի Կ. Պօլսէն, իսկ այժմ կաշխատեն հաւատացնել, թէ Նա ինքն է իրան աքսոր ուղարկել։ Եզրակացութիւնը դուք ըրէք։

Ա.

ՆԱՄԱԿ ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻՑ

—

Ուրմիա, յունվարի 21-ին

Երէկ այստեղ յանկարծական մահով վախճանվեց Եուսուֆ էֆէնդի Մանսուրը, որ 6—7 տարուց ի վեր վարում էր օսմանեան հիւպատոսի պաշտօնը։ Հանգուցեալը 26 ամեայ մի լաւ երիտասարդ էր, ազգով քաղդեացի և Մուսուլից եկած, սակայն քաջ խօսում էր հայերէն, ֆրանսերէն, պարսկերէն և թիւրքերէն և աջողել էր գրաւել ընդհանուր համակրանք։ Երէկ ամբողջ քաղաքը յուզված էր Նրա մեռնելու գոյժը լսելով։ Դէպքը աւելի ցաւալի էր այն պատճառով, որ Եուսուֆ էֆէնդին իբր մի ամիս առաջ Նշանվել էր մի պարկեշտ և սիրուն օրիորդի հետ և անցեալ չաբաթ ամեն օր խրախճանութիւններ տեղի ունենում էին հիւպատոսարանում և հէնց վախճանած օրը պսակի արարողութիւնը պիտի կատարվէր քաղաքիս ֆրանսական հոյակապ եկեղեցումը . . . . բայց այդ օրը Նրան ամփոփեցին ի ծոց ցուրտ գերեզմանին։ Հանգուցեալը իր գերդաստանի վերջին շառաւիղը լինելով, Նրանով Մանսուր ազգատոհմն էլ մարած կը լինի, որ այնքան պատուաւոր դիրք բռնել էր այստեղ մինչև ցարդ։

Քաղաքիս ազգային վարժարանը վերջապէս կը վերաբացվի առաջիկայ չաբաթ, ընդ պաշտօնավարութեամբ Տէր-Ստեփանեանցի, որը բնիկ կարնեցի լինելով, Երևանում և յետոյ Թավրիզում ուսում և կրթութիւն առած է և, ինչպէս երևում է, բաւական ձեռնհասութիւն ունի դպրոցական գործում։ Ցաւալի է, որ Ուրմիոյ մէջ հաստատված հայ ազգի վաճառականներ և գործակալներ էլ եռանդոտ աչխատութեամբ կաջակցեն ուսումնարանի յառաջադիմութեանը առատաձեռն Նուիրատուութեամբ։

Ուրախալի է նաև յիշել, որ պ. Բաբաջան Գրիգորեան աշխատում է այստեղ յաւում մի ծավալուական գրադարան հաստատելու, որի համար արդէն մի քանի կարգ օգտակար գրքեր են ստացված Թաւրիզից:

Ար·

ՅՈՒՆԱՑ ԶՈՐՔԸ

Ներկայումս ամենանշանաւորական հարցն է, թէ կարող է արդեօք Յունաստանը միայնակ պատերազմել Թուրքիայի դէմ. [illegible] յունաց զօրքին:

Յունաց նաւատորմը բաւական զօրաւոր է և նրա կազմութիւնը գոհացուցիչ, բայց զօրքը ուրիշ կերպարանք է ներկայացնում: [illegible]

Իսկ Միւնխէնի «Allgemeine Zeitung» լրագրը հետևեալ տեղեկութիւններն է հաղորդում. «Յունաց ժամանակի յատուկ յունաց զօրքի թիւը որոշված է 25,000, բայց պէտք է նկատել, որ բիւջէտով որոշված թիւը չէ համապատասխանում իսկականին: [illegible] ժամանակ 2000 հոգի չեն պատասխանում կոչին, իսկ միացած 23,000 հոգուց [illegible] 4200 հոգի [illegible] 10,000 հոգի: [illegible]

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—Ռէյտէրի գործակալութիւնը հեռագրում է փետրվարի 1-ից հետևեալը: [illegible]

—Անգլիական համայնքների պալատի փետրվարի 4-ի նիստում [illegible]

ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ

Յայտնի [illegible] Մակս Միւլլէրի [illegible] 1896 [illegible]

„ՄՇԱԿԻ" ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՌՈՒՍԱՑ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԻՑ

ԿՐԵՏԷ

ԼՈՆԴՈՆ. 5 փետրվարի: «Ռէյտէրի գործակալութեան» տեղեկութիւնների համեմատ, թէև, չը նայելով պետութիւնների յորդորներին, Յունաստանը կը սկսի յամառութիւն ցոյց տալ իր գործունէութեան մէջ, այն ժամանակ պետութիւնները ստիպված կը լինեն ույժի դիմել՝ ստիպելու համար նրան հրաժարվել իր այդպիսի ընթացքից: Այդ միջոցներին պետութիւնները ակամայ կը դիմեն, բայց Յունաստանի գործունէութեան եղանակն այնպիսի դրութիւն է ստեղծում և այնպիսի մեծ վտանգ է սպառնում եւրոպական խաղաղութեանը, որ այդ քայլը կարող է անխուսափելի դառնալ: Ինչ վերաբերում է Կրետէի խաղաղացման գործին, Թիւրքաց կառավարութիւնը համաձայն է պետութիւնների կամքին թողնել այդ:

ԼՈՆԴՈՆ. 5 փետրվարի: «Times» լրագրին Կանէյից հեռագրում են, որ Կրետէի նոր նշանակված գեներալ-նահանգապետ Իսմայիլ-բէյ դիմեց պետութիւնների ծովապետներին մի յայտագրով, որի մէջ յայտնում է, թէ ինքն կատարելապէս համաձայն է, որ նրանք գրաւեն Կանէյա:

Կ. ՊՈԼԻՍ, 5 փետրվարի: «Ցովապետ Միաուլիս» յունական կրէյսերի հրամանատարը յայտնեց բրիտանական նաւատորմի հրամանատարին, թէ Թիւրքաց «Ֆուադ» նաւի վրա հրացաններ արձակելու հրամանը ինքն իր նախաձեռնութեամբ է տուել և ինքն պատասխանատու է, բայց սրանից յետոյ ինքն կաշխատի խուսափել թշնամական գործողութիւններից:

Բ. Դուռը դեսպաններին յանձնեց մի յայտագիր, որի մէջ, մատնացոյց անելով «Ֆուադ» նաւի վրա եղած հրացանաձգութիւնը, ուշադրութիւն է դարձնում խաղաղ ժամանակ գործունէութեան մի այդպիսի եղանակի հետ կապված վտանգի վրա և խնդրում է պետութիւնների միջամտութիւնը, որովհետև այլապէս ինքն ստիպված կը լինի ուրիշ տեսակ միջոցներին դիմել:

ԿԱՆԷՅԱ. 5 փետրվարի: Սիտիում, ուր ուղարկված է իտալական նաւ, մեծ կատորած տեղի ունեցաւ: Պատմում են նոյնպէս, որ արևելեան ափի վրա գտնվում են յունական 4 բատալիոններ երկու բատարէյաներով: Հաղորդում են, որ ծանր խառնակութիւններ են տեղի ունեցել Կիսամոսում: Հալէպայօի շրջականերում հանգստութիւն է տիրում: Ակրոտիրի է ուղարկված ժանդարմների մի օֆիցէր, որը պէտք է հաղորդի ապստամբներին, թէ կղզին գրաւել են պետութիւնների զինուորված ույժերը և պէտք է առաջարկի նրանց դադարեցնել թշնամական գործողութիւնները և զինաթափ լինել: Այն օֆիցէրը, որի հետ բանակցութիւններ սկսեց նա, ասաց նրան. «Ես այստեղ եկայ չորս բատալիոններով, որպէս զի գրաւեմ երկիրը: Ես պարտաւոր եմ կատարել հրամանը և սպասել հրահանգներին»:

ՎԻԷՆՆԱ, 5 փետրվարի: Գնդապետ Վօսսոսի ափ իջնելու տեղեկութեան առիթով «Fremdenblatt» ասում է. «Եւրոպան արդէն իր սեփական ձեռքերումն առաւ կրետական գործը, ափ իջեցնելով իր նաւերի զինուորներին: Առայժմ նրանք 900 հոգի են, բայց նրանց ներկայութիւնը բաւական է դրութիւնը բնաորոշելու համար: Քանի որ կղզու վրա ծածանվում են եւրոպական դրօշակները, ոչ օքին չի թոյլատրվի պետութիւնների կամքի հակառակ անցքեր ստեղծել այնտեղ կամ պահանջներ յայտնել»:

ԼՈՆԴՈՆ, 5 փետրվարի: Համայնքների ժողով: Օկօնոր առաջարկում է դադարեցնել համայնքների ժողովի նիստերը, որպէս զի ուշադրութիւն դարձնվի Կանդիայի կրիտիքական դրութեան վրա: Բրիտանական ժողովուրդը առհասարակ հաւանութիւն է տալիս Յունաստանի վարմունքին: Բալֆուր, Կրետէի և սուլթանի ասիական հպատակների շահերի տեսակէտից, նոյնպէս և Եւրոպայի շահերի տեսակէտից՝ ասում է, թէ նպատակայարմար չէ վիճաբանութիւններ շարունակել այդ առարկայի վերաբերմամբ: Միմիայն երկու ելք կայ ներկայ դրութիւնից. կամ թողնել Թիւրքաց գործերը իրանց սեփական վիճակին, կամ ռէֆօրմներ մտցնելու փորձ անել պետութիւնների միացեալ ջանքերով: Այն քաղաքականութիւնը, որ պահանջում է, որպէս զի յոյները իրանց սեփական հայեցողութեամբ, և ոչ թէ պետութիւնների յանձնարարութեամբ, ռէֆօրմներ մտցնէին Կրետէ կղզում, ուղղակի եւրոպական պատերազմի պատճառ կը դառնար:

Անպայման անհնար է իր ույժի մէջ պահպանել «եւրոպական կօնցէրտը» միմիայն նպատակներից մէկի համար, որոնք վերաբերում են օսմանեան կայսրութեանը, և ոչ թէ նրանց բոլորի համար միասին: Կառավարութիւնը միայն մի հնարաւոր ճանապարհ ունի, այսինքն հարցը խաղաղ կերպով լուծել եւրոպական կօնցէրտի միջոցով: Օկօնոր յետ է առնում իր առաջարկութիւնը:

Կ. ՊՈԼԻՍ, 5 փետրվարի: Կրետէ ուղարկելու համար որոշված է կազմակերպել երկու նաւատորմ, որոնք բաղկացած կը լինեն 9 պատերազմական նաւերից և 10 ականանաւերից: Նաւատորմերին պէտք է միանան Միջերկրական ծովում գտնվող նաւերը: Այդ զինուորման համար ծովային մինիստրը պահանջեց 50,000 ֆունտի արտակարգ կրեդիտ:

ՖԻԼԻՊՊՈՊՈԼ, 5 փետրվարի: Կ. Պոլսից ստացված տեղեկութիւնների համեմատ, մինիստրների խորհուրդը վճռեց զէնքի կանչել ոչ թէ 5000, այլ 50,000 պահեստի զինուորներ և նաւատորմի ռէզիֆներ, նոյնպէս զինուորել բոլոր պատերազմական նաւերը: Այդ վճիռը դեռ չէ հաստատված սուլթանից:

Պէրայում պատերին կպցրված են պրօկլամացիաներ, որոնցով յայտնվում է, որ տեղի ունեցած անցքերը ոչ մի վտանգ չեն սպառնում քրիստոնեաներին:

Թիւրքաց արժանահաւատ աղբիւրից հաղորդում են, որ սուլթանի և լորդ Սօլսբիւրիի մէջ նորերս հեռագիրների փոխանակութիւն տեղի ունեցաւ: Սուլթանը յիշեցրեց Անգլիայի վաղուցվայ բարեկամութիւնը Թիւրքիայի հետ և ցանկութիւն յայտնեց, որպէս զի Անգլիան միջամտի կրետական գործերում:

Կանէյից հաղորդում են, որ ժանդարմէրիան կազմակերպելու համար կազմված յանձնաժողովի երկու թիւրք անդամներ փախան, և այդ պատճառով 4 զինուորական գործակալներից մի նոր յանձնաժողով կազմվեց, գնդապետ Չէրմզէյդի նախագահութեան տակ:

ԼՈՆԴՈՆ. 6 փետրվարի: «Times» լրագրին Կանէյից հեռագրում են, որ յունական նաւատորմը դեռ ևս չը պատասխանեց պետութիւնների ուլտիմատումին: «Հիդրա» և յունական երկու ուրիշ փոքր նաւեր երեսցին Կանէյի բարձրութեան վրա, բայց մինչև արեգակի մայր մտնելը այդ նաւերից մէկը յետ գնաց ծովը: Իսկոյն նոյն ուղղութեամբ գնացին անգլիական երկու նաւեր և ֆրանսիական մի կրէյսեր: Գործերի դրութիւնը Ռէտիմնոում երկիւղալի է: Հիւպատոսը պահանջում է ափ իջեցնել զօրքերը քրիստոնեաների անձերի աւերմունքի առաջն առնելու համար:

Կ. ՊՈԼԻՍ, 6 փետրվարի: Յոյն-թիւրքական սահմանի վրա զօրքերի թւին աւելացրել են էլի հինգ բատալիոններ: Օրէմ-Նէջադ՝ սահմանի վրա գտնվող զօրքերի հրամանատար է նշանակված: Ուրբաթ նա ճանապարհ է ընկնում դէպի Էլասոնա:

Կ. ՊՈԼԻՍ, 6 փետրվարի: Մինչև այժմ ոչ մէկ պետութիւն հարց չը յարուցեց այն բանի մասին, թէ արդեօք հարկաւոր է եւրոպական կօնֆերէնցիա կամ եւրոպական կօնգրէս հրաւիրել կրետական հարցը լուծելու համար:

ԿԱՆԷՅԱ, 6 փետրվարի: Յունական զօրաբաժինը, Վասոսի հրամանատարութեան տակ, առաջվան պէս, կանգնած է այստեղից մի քանի ժամվայ ճանապարհ հեռու, բայց ոչինչ չէ ձեռնարկում:

ԼՈՆԴՈՆ, 6 փետրվարի: «Daily News» լրագրին Կանէայից հաղորդում են. «Յունական կամաւորների թիւը յունաց բանակում, Պլատանիի մօտ, 6,000 է: Յոյս ունեն, որ երկու օրից յետոյ կը գան 20,000 հոգի:

Կ. ՊՈԼԻՍ, 6 փետրվարի: Բամազանի պատճառով սուլթանը ջրային ճանապարհով Ստամբուլ գնաց, և ոչինչ չը պատահեց:

Կ. ՊՈԼԻՍ, 6 փետրվարի: Օտար պետութիւնների նաւերին հրաման է տրված խարիսխ գցել Կիսամոսի մօտ և հարկաւոր դէպքում ափ իջեցնել զօրաբաժինը Կանէյայում:

Կ. ՊՈԼԻՍ, 6 փետրվարի: Լուր է պտտում, որ Կրետէի գեներալ-նահանգապետ կը նշանակվի Ֆոտիադէս, Սամոսեան իշխանը:

ԱԹԷՆՔ, 6 փետրվարի: Կանէրարօ հաղորդեց Կրետէի յունաց հիւպատոսին որ պետութիւնները վճռեցին գրաւել չորս կէտեր՝ Կանէյա, Րէտիմնօ, Կանդիա և Սիտի և չը թոյլ տալ ոչ մի գործողութիւն նրանց դէմ: Յունական զօրքը պէտք է հրաժարվի իր գործողութիւնից ուրիշ կէտերում ևս:

—

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 5 փետրվարի: Բարձրագոյն հրաման. իրաւաբանական դպրոցի դիրեկտոր գեներալ-լէյտէնանտ Պանտելիէվ նշանակվում է ժանդարմների շէֆի օգնական:

ՊԱՐԻԶ, 5 փետրվարի: Արևելեան գործերի մասին կոչէնի հարցապնդումի քննութիւնը նշանակված է երկուշաբթի:

ՎԵՆԵՏԻԱ, 5 փետրվարի: Փետրվարի 4-ին, իտալական արտաքին գործերի մինիստրի օգնականի նախագահութեան տակ, տեղի ունեցաւ հակաժանտախտային կօնֆէրէնցիայի բացումը: Կօնֆէրէնցիայի բացման ժամանակ կոմս Բօնին մի ճառ արտասանեց, որով շնորհակալութիւն յայտնեց երկրին պատիւ յայտնելու համար և յոյս յայտնեց, որ յանձնաժողովի աշխատանքները կը ղեկավարէ համաձայնութեան ոգին:

ԲԱԹՈՒՄ, 4 փետրվարի: Թագաժառանգ Յեսարեվիչը ժամանեց Բաթում արտակարգ գնացքով, ուղեկցութեամբ կառավարչապետի ժամանակաւոր պաշտօնակատարի և Քութայիսի ու Թիֆլիսի նահանգապետների: Գնացքը ուղղակի մօտեցաւ նաւահանգստին, որը զարդարված էր թարմ կանաչով և լուսաւորված էր, երեկոյեան 6 ժամին: Ողորմած կերպով բարևելով իրան դիմաւորող իշխանութիւններին և ժողովրդին, Թագաժառանգը անցաւ իր սեփական «Զարնիցա» շոգենաւը, ուր տեղի ունեցաւ ճաշ: Նաւը փետրվարի 5-ին, առաւօտեան 8 ժամին, գնալու է դէպի Միջերկրական ծովը:

ՎԻԷՆՆԱ, 6 փետրվարի: «Polit. Corresp.» լրագիրը հաղորդում է. «Պետերբուրգի կաբինէտը յայտնեց Բէլգրադում և Սօֆիայում, որ ռուսաց կայսրը անպատճառ սպասում է, որ Բալկանեան պետութիւնները Եւրոպայի խաղաղութեան գործի համար ոչինչ անշահաւէտ բան չեն ձեռնարկի:»

ՎԵՆԵՏԻԱ, 6 փետրվարի: Հակաժանտախտային միջազգային կօնֆէրէնցիան այսօր սկսեց [illegible] Աւստրո-Ունգարիայի առաջարկած ծրագիրը: Զբաղմունքները վճռված է գաղտնի պահել:

ԼՈՆԴՈՆ, 6 փետրվարի: Տրանսվաալի կառավարութիւնը որոշեց Ջէմսոնի արշաւանքի համար պահանջվող վարձատրութեան չափը: Նա պահանջում է 322,000 ֆունտստերլինգ:

ԿԱՆԷՅԱ, 7 փետրվարի: Օտար նաւատորմի գլխաւորները առաջարկեցին յունաց հիւպատոսին, ի նկատի ունենալով յունաց կառավարութեան գործողութիւնը Կրետէում, իջեցնել հիւպատոսարանի դրօշակը: Հիւպատոսը իջեցրեց դրօշակը, բայց ինքը դեռ չէ մեկնել:

ԼՈՆԴՈՆ, 7 փետրվարի: «Times» լրագրին հեռագրում են Կանէյայից. «Յունաց կառավարութիւնը հրամայեց, որ յունաց հիւպատոսարանը նորից բացվի և դրօշակը պարզվի»:

Կ. ՊՈԼԻՍ, 7 փետրվարի: Իր ամբողջ թագաւորութեան ընթացքում, սուլթանը առաջին անգամ ջրային ճանապարհով գնաց Ստամբուլ՝ Մարգարէի վերարկուն համբուրելու համար: Պալատից նա դուրս եկաւ սովորականից վաղ: Պօլիցիական միջոցները շատ մեծացրած էին և խիստ:

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ ՅԱՅՏՆՈՒՄ Է

ԵՐԵՒԱՆ 11 անձանց. Ձեր հեռագիրը պ. Տ. Յովհաննիսեանի նամակի դէմ, չի տպագրվի միայն այն պատճառով, որ դուք ձեր դժգոհութիւնը չէք փաստաբանում որ և է ապացոյցով: Փաստական հերքումը միշտ տեղ կարող է գտնել «Մշակի» էջերում:

ԼՈՆԴՈՆ. *** Նմէ ձեր թղթակցութիւններից շատերը լոյս չեն տեսնում, պատճառը մեզանից անկախ է:

ՍԵՒ ՔԱՂԱՔ. Գրիգոր Ծատուրեան. «Մշակ» ձեզ ուղարկեցինք. բարեհաճեցէք ուղարկել մեզ պօստի անդորրագիրը, ստուգելու համար: Խմբագրական մատեաններում չէ նշանակված, որ ձեզանից փող ստացված լինի:

Խմբագիր՝ ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ

Հրատարակիչ՝ ԱՆԴՐԷԱՍ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՏԵՂԵԿԱՑՈՅՑ

ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

Բաթ. դուրս է գալիս	9 ժ. 40 ր. առ.	11 ժ. 20 ր. գիշ.
Թիֆլիս հասնում է	9 „ 55 „ եր.	12 „ 25 „ ցեր.
Թիֆլ. դուրս է գալիս	10 „ 50 „ „	1 „ 10 „ „
Բագու հասնում է	4 „ 49 „ „	7 „ 30 „ առ.

Բագուից դուրս է գալիս	2 ժ. 30 ր. ցեր.	11 ժ. 5 ր. գիշ.
Թիֆլիս հասնում է	8 „ 21 „ առ.	5 „ 50 „ եր.
Թիֆլ. դուրս է գալիս	9 „ 30 „ „	6 „ 50 „ „
Բաթում հասնում է	9 „ 45 „ եր.	8 „ 15 „ առ.

ԴԻԼԻԺԱՆՍՆԵՐ

Հինգ հոգու համար		
Թիֆլիսից դուրս է գալիս	7 ժ. առ.	9 ժամ. առ.
Գիշերում է	Մլեթում	Պասանաուր
Վլադիկավկազ հասնում է	6 ժ. երեկ.	8 ժ. երեկ.
Վեց հոգու համար (չեն գիշերում)		
Թիֆլիսից դուրս է գալիս	9 ժ. 30 ր. առ.	7 ժ. 50 ր. „
Վլադիկավկազ հասնում է	12 „ —ցերեկ	8 երեկ. „

Արդէն թարգմանել եմ հայերէն լեզուով և բեմի վրա ներկայացնելու համար բոլորովին պատրաստ է Հանգօֆէրի և Մարկօ Բրօսների «ЦЫГАНКА ЗАНДА» (Գնչուհի Զանդա) 4 գործողութիւնից բաղկացած դրաման, և Պավլօվի «НА ПОРОГѢ ВЕЛИКИХЪ СОБЫТІЙ» (Մեծ անցքերի շէմքում) 4 գործողութիւնից բաղկացած կօմէդիան:

1—1 Դաւիթ Տէր-Դաւթեանց

ԿԱՐԱՊԵՏ ԹԻՐՔԵԱՆԻ ՖԻՐՄԱՅԻ Սեօլեզ գինու պատրաստված

ՍՊԻՏԱԿ ԲՕԺՕԺԻ ՍԵՐՄ

չերմապահական կայարանում քննված և վկայված: Ծախվում է Շաղինօվի նոր քարվանսարայում, Մարգար Տէր-Օհանօվի մօտ:

(№ 15) 2—5

Մ Ա Ս Ս Ա Ժ

Բժիշկների ղեկավարութեան տակ, պարապում եմ զանազան հիւանդութիւնների բժշկելով, ՄԱՍՍԱԺՈՎ, և առողջական ԳԻՄՆԱՍՏԻԿԱՅՈՎ: Հիւանդների ընդունելութիւնը՝ $5^{1}/_{2}$—$6^{1}/_{2}$ ժամը երեկոյեան: Աւչալեան փողոց, № 19:

10—148 ԳԷՈՐԳ ԽՈՍՐՈՎԵԱՆՑ

ԲԺՇԿԱՊԵՏ Ե. Ս. ՖՐԱՆՑԻՈՒՍ

(Վելիամինօվսկայա, № 4, Դումայի դիմաց)

ՄԱՍՆԱԳԷՏ ԱԿԱՆՋԻ, ՈՐԿՈՐԻ և ՔԹԻ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ

Ընդունում է հիւանդներին 5—7 ժամ երեկոյեան:

(№ 10) 5—10

BATEAUX A VAPEUR FRANÇAIS N. PAQUET ET C-ie

ՖՐԱՆՍԻԱԿԱՆ ՆԱՒԱԳՆԱՑՈՒԹԵԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

Ն. ՊԱԿԷ ԵՒ ԸՆԿ.

կանոնաւոր և ուղղակի նաւագնացութիւն ՄԱՐՍԷՅԼԻՑ ԲԱԹՈՒՄ, չորեքշաբթի օրերը, երկու շաբաթը մի անգամ, սկսած յունվարի 25/6-ի չորեքշաբթիից,

Եւ հակառակը՝ Բաթումից Մարսէլ, մտնելով Տրապիզօն, Սամսօն և Պօլիս: Մեկնում է Բաթումից՝ չորեքշաբթի, փետրվարի 19 ին (մարտի 3-ին) ԱՐՄԵՆԻԱ շոգենաւը, նաւապետ ԲՈՒԼ, և այդպէս շարունակաբար, երկու շաբաթը մի անգամ, չորեքշաբթի օրերը, ժամի 4 ին ճաշից յետոյ: Բաթումից Պարիզ ուղղակի հաղորդակցութեան տոմսակներ տրվում են սովորականից Պ ա կ ա ս գ ն ե ր ո վ: Ապրանքների և ճամապարհորդների մասին հարկաւոր տեղեկութիւնների ստանալու համար թող բարեհաճեն դիմել ընկերութեան գործակատարներին՝

ԲԱԹՈՒՄՈՒՄ—պ. Վիկտոր դ'Արնօին, Նաբերէժնայա: ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ—պ. Օ. Գ. Բարեկենդանեանին, Սիօնի փող. նախկին Արծրունու քարվանսարա: ԲԱԳՈՒ—պ. Ս. Դիլդարեանին, Կոլիւբակինսկայա հրապարակ: ՆՈՎՕՐՕՍՍԻՅՍԿ—պ. Մելխիոր Հերչինրօդերին: (№ 16) 1—20

ՎՐԱՑ ԱԶՆՈՒԱԿԱՆՆԵՐԻ ԹԱՏՐՈՆ

կիրակի, փետրվարի 9-ին, Հայ դերասանական ընկերութիւնը կը ներկայացնէ

Օ Թ Է Լ Լ Օ

Դրամա 5 գործողութեամբ, հեղ. Վ. Շեքսպիրի, թարգ. Ս. Սուլխանեանի

կը մասնակցէ ամբողջ դերասանական խումբը: Տեղերի գինը սովորականն է

Սկիզբը 8 ժամին երեկոյեան: 1—1

ԾԵՐԱՄԻ ԸՆՏԻՐ ՍԵՐՄ

ԱՐՄԱՇԻ ՎԱՆՔԻ կալուածներում Պաստէօրի սիստէմով պատրաստած, կարելի է ստանա ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ՝ Ս. Կ ի ւ լ պ է ն կ ե ա ն ի մօտ, Շաղինօվի քարվանսարայում:

Ծ ա ն օ թ. Այս շերամնոցանոց ստացված արդիւնքը Արմաշի վանքի եկամուտ դնելու աղբիւրն է կազմում, և ծախվում է բացարձակապէս նոյն վանքի հաշուին: (№ 150) 7—12

ՄԵԾ ՄՕՍԿՕՎԵԱՆ ՀԻՒՐԱՆՈՑ
(Большая Московская Гостинница)

(ՌՕՍՏՕՎ ԴՕՆԻ ՎՐԱ)

Սրանով յայտարարվում է, որ Ռօստօվում, Մեծ Սադօվայա փողոցի վրա, Հայ աղքատների եկեղեցական հոգաբարձութեան պատկանող տան մէջ, բացել եմ ԱՌԱՋՆԱԿԱՐԳ ՀԻՒՐԱՆՈՑ և ՃԱՇԱՐԱՆ, ամէն տեսակ յարմարութիւններով. ծուխ և շքեղ կահկարասիքով զարդարված են սենեակները և ելէքտրական լուսով լուսաւորված: Կայ վեր բարձրանալու ՄԵՔԵՆԱՅ, ԼՈՂԱՐԱՆ և բնակվողների համար պէտք եղած միւս բոլոր պարագաները, եւրօպական առաջնակարգ հիւրանոցների օրինակով: Հիւրանոցը ունի մինչև անգամ թարգմաններ: (№ 130) 16—16

ԿԵՆԴՐՈՆԱԿԱՆ ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆ-ԸՆԹԵՐՑԱՐԱՆ

ՀԱՅՈՑ ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ ԿՈՎԿԱՍՈՒՄ

(Սերգիեվսկի փողոց, տուն Ալիխանեանի, № 16)

Ստացվում են մայրաքաղաքների և տեղական նշանաւոր ռուսերէն և հայերէն ՊԱՐԲԵՐԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ: Ունի հարուստ բաժին ԿՈՎԿԱՍԱԳԻՏՈՒԹԵԱՆ վերաբերեալ և հետզհետէ հարստանում է բելլետրիստիկայի վերաբերեալ ռուս և հայ հեղինակութիւններով: ԲԱՑ Է առաւօտեան 9—2 ժամ, երեկոյեան 5—8 ժամը, իսկ տօն և կիրակի օրերին՝ 9—12 ժամ: ՎՃԱՐԸ՝ տարեկան 4 ր., ամսական 40 կոպէկ: Մուտքը 2 կ.: Աշակերտները վճարում են կէսը:
(№ 12) 3—10

ԲԵՐՏԷ ԵՒ ԸՆԿ.

Առևտրական տունը (որը գոյութիւն ունի 1868 թվից) պատիւ ունի յայտնելու պ.պ. շերամապահներին, որ ԲԱՂԴԱԴԻ ՍՊԻՏԱԿ ԵՒ ՖՐԱՆՍԻԱԿԱՆ ԴԵՂԻՆ ԲՕԺՕԺԻՑ ՊԱՍՏԵՕՐԻ ՍԻՍՏԵՄՈՎ ՊԱՏՐԱՍՏՎԱԾ ՍԵՐՄԸ գնել ցանկացողները գնի եւպայմանների մասին պէտք է դիմեն կովկասի և Պարսկաստանի ներկայացուցիչ ԵՂԲ. ՆՄ ԱՅԱԿԱՆԵԱՆՆԵՐԻՆ հետևեալ հասցէով՝ БАТУМЪ, Бр. Мнацаканянцъ.
(№ 146) (շ) 10—12

ОТКРЫТА ПОДПИСКА НА 1897 ГОДЪ НА ЖУРНАЛЪ
ТРУДЫ
Бакинскаго Отдѣленія Императорскаго Русскаго Техническаго Общества.

Журналъ посвященъ преимущественно техническимъ вопросамъ нефтяного дѣла. Виходитъ ежемѣсячно, кромѣ лѣтнихъ мѣсяцевъ (всего ДЕВЯТЬ *выпусковъ въ годъ),*

По слѣдующей программѣ: 1. Дѣйствія Отдѣленія (Журнальныя постановленія Совѣта и Общихъ Собраній, годовые отчеты, личный составъ Отдѣленія и пр.) 2. Техническія бесѣды и сообщенія. 3. Журналы и доклады комиссій Отдѣленія. 4. Самостоятельныя статьи по разнымъ отраслямъ техники. 5. Техническій и научный обзоры, критика и библіографія. 6. Хроника нефтяныхъ промысловъ. 7. Нефтяная статистика. 8. Вопросы и отвѣты. 9. Объявленія,

Подписная цѣна на годъ, безъ пересылки 3 р., съ пересылкою 3 р., 50 к., Объявленія. имѣющія связь съ техникой, печатаются съ платою: За 1 страницу—въ 1 разъ 5 р., въ остальный разы 3 р.,—1/2 страницы—въ 1 разъ 3 р. въ остальный разъ 2 р., за строку петита—въ 1 разъ 10 к., въ остальный разъ 5 к., Подписка и объявленія принимаются: въ Баку—въ канцелярія Бакинскаго Отдѣленія Императорскаго Русскаго Техническаго Общества, въ книжномъ магазинѣ Тараева, на Парапетѣ; въ С.-Петербургѣ и Москвѣ—въ конторахъ торг. дома Л. и Э. Метцль и компаня. 2—3

ԿԱԿԱՕ ԲԼՕՕԿԻ-Ր

ՍՆՆԴԱՐԱՐ ԽՄԻՉՔ, արկղիկներում, 1/1, 1/2, 1/4 և 1/8 կիլօգրամ: (GRAND PRIX) բարձրագոյն պարգև: Անտվերպէնի 1894 թ-ի համաշխարհային ցուցահանդիսում:

Գլխաւոր պահեստը՝ դեղագործական ապրանքների բարձրագոյն հաստատված կովկասեան ընկերութիւնը թիֆլիսում: (№ 6) (Ե) 45—50

„УРБЕНЪ" „L'URBAINE"

կեանքի ապահովագրութեան ՈՒՐԲԷՆ ֆրանսիական ընկերութիւնը

ԿԵԱՆՔԻ ԱՊԱՀՈՎԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Ի ԴԷՊ ՄԱՀՎԱՆ, ՊՐԷՄԻԱՆԵՐԻ ՎՃԱՐՄԱՆ, ԵՒ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԵԱՆ ԿԱՄ ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ԱՆԸՆԴՈՒՆԱԿ ԼԻՆԵԼՈՒ ԴԷՊՔՈՒՄ ԱՐՏՕՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՏԱԼՈՒՆ:

ՕՐԻՆԱԿ. 25 տարեկան անձը, որը այս տարիֆով ապահովագրվել է 10,000 րուբլով 25 տարի պրէմիա վճարելու պայմանով, պէտք է իւրաքանչիւր տարի մուծնի 25 տարի շարունակ 370 ր. 20 կոպ.: Պրէմիա վճարելու ընթացքում հիւանդութեան դէպքում, ապահովագրվողը ազատվում է որոշ ժամանակում վճարելի գումարի մուծնելուց մինչև կատարելապէս առողջանալը և այդ գումարները յետոյ չեն պահանջվում: Իսկ ապահովագրվողի մահվան դէպքում այդ ժամանակվայ ընթացքում 10,000 ր. դրամագլուխը անյապաղ վճարվում է:

Իսկ եթէ ապահովագրվողը 25 տարվայ ժամանակամիջոցը անցկացնի, այն ժամանակ ընկերութիւնը պարտաւոր է՝

1) տալ նրան ապահովագրված գումարի 5%, այսինքն 5,000 ր. առձեռն:

2) թողնել նրա մօտ բացի դրանից 10,000 րուբլու պօլիս մահվան դէպքում, որպէս կատարելապէս վճարված, և

3) թոյլ տալ նրան ապա մասնակցութեան իրաւունք ընկերութեան օգուտների մէջ, որը կը տայ ապահովագրվողին իւրաքանչիւրամեայ կենսաթոշակ:

Անդրկովկասեան և Անդրկասպեան երկրի համար գրասենեակը գտնվում է Միքայէլեան փողոցի վրա, № 9, տուն Պօպօվի:

ԳՐԱՍԵՆԵԱԿԻ ԿԱՌԱՎԱՐԻՉ Բագրատ Գերասիմօվիչ Տ է ր - Մ ա թ է ո ս ե ա ն ց:

ՏԵՍՈՒՉ Նիկօլայ Գերասիմօվիչ Տ է ր - Մ ա թ է ո ս ե ա ն ց:

Տեղեկութիւնները և բրօշիւրները տալիս են ընկերութեան ագէնտները կայսրութեան բոլոր քաղաքներում: (ամս. 10,25) 15—16

ՆԱԽԱԶԳՈՒՇՈՒԹԻՒՆ

Մեծ պահանջը և առաջին հռչակը մեր հնարած

ԾԱՂԿԵԱՑ Օ-ԴԸ-ԿՕԼՕՆԻ

ԳԼԻՑԵՐԻՆԵԱՆ ՍԱՊՕՆԻ ՆԿԱՐՆԵՐՈՎ

ԳԼԻՑԵՐԻՆԵԱՆ ՓՈՇԻԻ

ԷԿՍՏՐԱԿՏ ՊԱՐՍԿԱԿԱՆ ԵԱՍԱՄԱՆԻ ԵՒ ՌԷԶԷԴԱՅԻ ԾԱՂԻԿՆԵՐԻՑ

ՕՐԻՆԱԿԵԼԻ ԱՐԿՂԻԿՆԵՐ և այլն

ստիպում է մեզ հետ մրցողներին ՆՄԱՆԵՑՆԵԼ ոչ միայն անունները, այլ և մեր մասնագիտութիւնների ներքին սարքին, որպէս զի դրանով մոլորեցնեն հասարակութիւնը և այդպիսով մեծացնեն իրանց արդիւնքների վաճառումը, և այդ պատճառով խնդրում ենք պատուարժան գնողներին, մեր արդիւնքները գնելու ժամանակ, առանձին ուշադրութիւն դարձնել ֆիրմայի և գործարանական մարկայի վրա:

БиКо БиКо БРОКАРЪ и Ко ВЪ МОСКВѢ. ФАБРИЧН. ШТЕМПЕЛЬ УТВЕРЖД. ПРАВИТЕЛ. 1864 г. 1864 г.

Բ ա ր ձ ր ա գ ո յ ն հ ա ս տ ա տ վ ա ծ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ

ԲՐՕԿԱՐ ԵՒ ԸՆԿ.

9—9 (№ 90—ամս. 5, 20)

ԲԷՐՏԱ-ՐԻՍԻ

Քիմիա-կոսմետիկական լաբօրատօրիա ՌԻՍ-ԳՈՒՍՏՄԱՆ

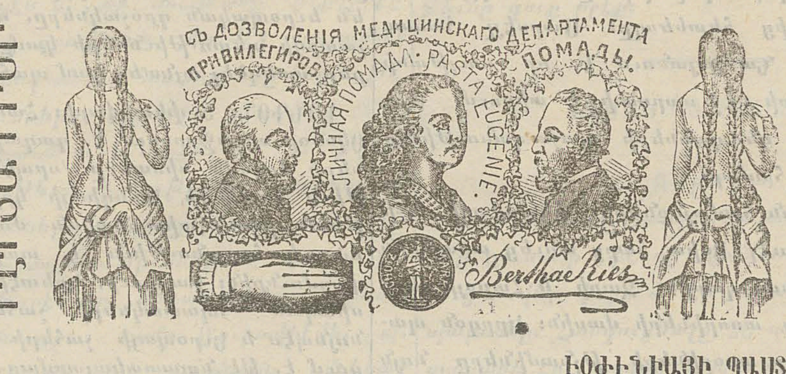

ԿՈՍՄԷՏԻԿԱԿԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐ

ԷՕԺԷՆԻԱՅԻ ՊԱՍՏԱ

երեսի մորթը կակղեցնելու համար պօմադ. ոչնչացնում է շուտով երեսի վրա եղած կարմիր բիծերը և մուները. այս միջոցը առաջ է բերում նաև երեսի թարմութիւն և գեղեցկութիւն: Գինը 1 ր. 60 կ.

Elixir Mélange

Մազերը աճեցնելու և գլխի թեփը ոչնչացնելու հեղուկ: Գինը 2 ր.

ԷՕԺԷՆԻ ՊՈՒԴՐԱ

սպիտակ, վարդագոյն և Րաշէլ (թուխ դէմք ունեցողների համար) նա ամուր կերպով պահպանվում է մորթու վրա և բոլորովին աննկատելի է աչքի համար, մորթուն տալիս է նոյնպէս խիստ կակղութիւն, առաձգութիւն և քնքշութիւն: Գինը և 1 ր. 20 կ. 1 ր. 50 կ.

ԷՕԺԷՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ՆԵՐԿ

հեղուկ վիճակի մէջ այտերին և ականջներին տալիս է բոլորովին բնական, վարդային գոյն որ ոչ ցերեկվայ, ոչ ելէքտրական լոյսից չէ փչանում: Գինը 1 ր. 50 կ.

ՄԻՐՏԱՅԻՆ ԲԱԼԶԱՄ

(պուդրա հեղուկ վիճակի մէջ), տալիս է երեսին, վզին, ձեռքերին քնքոյշ կակղութիւն և մարմարեանման մաքրութիւն: Նա ոչնչացնում է արևհարքը, մուները և մորթու վրա եղած ամէն մի անհարթութիւն և տգեղութիւն: Գինը 1 ր. 75 կ.

ՔԻՆԱ-ԳԼԻՑԵՐԻՆԱՅԻՆ

գլխի պօմադ Պէրուանական բալզամով եփած՝ մազերը պնդացնելու, խտացնելու և աճեցնելու համար: Գինը 2 ր.

ԽԽՈՒՆՋԱՅԻՆ ՊՕՄԱԴ

Նրա գործածութիւնից յետոյ ձեռները ստանում են զարմանալի սպիտակութիւն և ճկունութիւն: Գինը 1 ր. 30 կ.

ՈՒՆԳԱՐԱԿԱՆ ԷՍՍԷՆՑԻԱ

բեղերի համար (Րիս-Գուստման) տալիս է նրանց անմիջապէս հարկաւոր ձևը, ամրացնում է նրանց և նպաստում է նրանց արագ աճման: Գինը 75 կ.

ՆԵՐԿԵՐ ՄԱԶԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

(Րիս-Գուստման), սև, շագանակագոյն և խարտեաշ: Այդ ներկով ներկված մազերը պահպանում են իրանց գոյնը 6 շաբաթվայ ընթացքում: Գինը 3 ր.

Ծախվում է բոլոր դեղարարական և կօսմէտիկական խանութներում: Գ լ խ ա ւ ո ր պ ա հ ե ս տ ը՝ Բարձրագոյն հաստատված՝ դեղարարական ապրանքների կովկասեան ընկերութեան մէջ Թ ի ֆ լ ի ս և Բ ա գ ո ւ: (№ 26) 22—50

Дозволено цензурою, Тифлисъ, 7 Февраля 1897 г. Типографія Канцел. Главнонач. Гражданск. частью на Кавказѣ, Лорисъ-Меликовская ул., д. каз